

Підприємництво і фінансова грамотність

8
клас

УДК 33(075.3)
С79

*Підручник створено відповідно до модельної навчальної програми
“Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи” для закладів загальної
середньої освіти (авт. Кузнєцова А. Я., Довгань А. І., Часнікова О. В., Шніцер О. П.,
Тригуб О. В., Гірченко Т. Д., Шабанова О. В., Харченко А. М., Нагайчук Н. Г.)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2025 № 347)*

Стеценко І. Б.

С79 Підприємництво і фінансова грамотність : підруч. для
8 кл. закл. загал. серед. освіти / І. Б. Стеценко, О. О. Андру-
сич. — Київ : Світич, 2025. — 88 с. : іл.

ISBN 978-966-8506-64-2

УДК 33(075.3)

Електронний інтерактивний
додаток до підручника —
на сайті SvitDovkola.org/pfg8

Підприємливість відкриває очі на можливості,
а фінансова грамотність дає зору гостроту.

*Олексій Андрусич, підприємець,
видавець, автор підручників*

Привіт!

Чи цікаво тобі, як люди стають успішними та заможними? Чому одні вміють накопичувати і примножувати кошти, а в інших гроші ніколи не затримуються надовго? Усе залежить від рівня фінансової грамотності і підприємливості людини. Не всім бути мільйонерами, але кожен і кожна з нас має навчитися приносити користь суспільству, отримувати стабільний дохід і планувати свої витрати.

Цей підручник допоможе тобі розібратися в основах фінансів і підприємництва. Ти дізнаєшся, як працюють гроші і як підприємницьке мислення допомагає не лише в бізнесі, а й у повсякденному житті.

Ми щодня приймаємо фінансові рішення — коли робимо покупки, позичаємо, плануємо майбутні витрати. Фінансова грамотність потрібна нам, аби такі рішення були виваженими, тобто враховували всі недоліки й переваги. Без неї неможливо ефективно керувати своїми грошима, уникати боргів та заощаджувати.

Підприємливість — це не лише про бізнес, а й про здатність бачити можливості там, де інші бачать проблеми. Це вміння адаптуватися до змін і знаходити нестандартні рішення для досягнення цілей. Ти можеш не мати власного бізнесу, але підприємницьке мислення стане тобі в пригоді у будь-якій сфері життя.

Навчаючись фінансової грамотності та підприємливості, ти здобудеш знання й вміння, які допоможуть тобі бути успішним/успішною, самостійно забезпечувати себе й будувати власне майбутнє на міцному фундаменті.

**Нехай цей підручник стане твоїм першим кроком
до успіху у світі фінансів!**

Умовні позначення

Попрацюй у групі

Перейди за QR-кодом
на початку параграфа

Попрацюй у парі

Підсумуй

ВСТУП • НАВІЩО ПОТРІБНО БУТИ ПІДПРИЄМЛИВИМИ ТА ФІНАНСОВО ГРАМОТНИМИ

svitdovkola.org/pfg8/1

§ 1. Підприємці та підприємливість

Підприємець — це той, у кого є ідея й бажання створювати.

*Девід Карп,
засновник Tumblr*

- ☀ Поміркуй, які дві основні риси підприємців виділено у висловлюванні. Чому вони важливі для цієї діяльності?
- ☀ Чи зацікавив тебе вислів? А особистість автора? Чим саме?

Підприємці: уявляємо й розмірковуємо

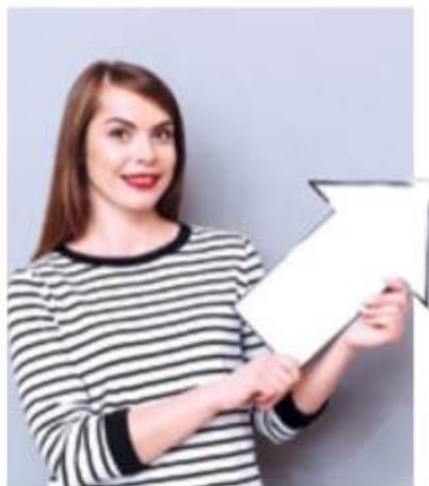
А зараз пориньмо у світ підприємництва й на прикладах пригадаймо те, що вже знаємо.

1. Переглянь відео про людей, які займаються підприємництвом.

- ☀ Які цінності вони створюють для інших?
- ☀ Які риси характеру допомагають цим людям у їхній діяльності?
- ☀ Яку відповідальність підприємці взяли на себе?
- ☀ Як думаєш, чи отримують вони задоволення від своєї справи?
- ☀ Чи вигідна їм така діяльність? Аргументуй.

Основою діяльності підприємця є реалізація певної бізнес-ідеї, тобто задуму, як задовольнити якусь потребу людей, принести користь суспільству й отримати від цього матеріальну вигоду. Отже, підприємці:

- створюють цінності для суспільства;
- отримують прибуток від своєї діяльності;
- ризикують, коли починають власну справу і розвивають її;
- сплачують податки державі;
- мають ставитися відповідально до свого продукту, споживачів, працівників, потреб громади, довкілля.

Щоб зменшити свої витрати і збільшити прибуток, підприємці ризикують, шукають і розвивають нові методи виробництва. Тому для підприємництва важливе новаторське мислення. Не менше значення мають й інші здібності, наприклад до комунікації, управління, організації тощо, — навіть коли підприємець не залучає до роботи інших працівників.

Підприємництво — це діяльність, спрямована на виробництво товарів чи надання послуг, яку здійснює окрема особа (**підприємець**) чи організація (**підприємство**) для задоволення певних потреб споживачів і отримання прибутку.

2. Попрацюйте в парах.

- ✧ Створіть хмару рис характеру, потрібних підприємцеві.
- ✧ Поєднайте свої хмари слів і складіть перелік якостей підприємців.
- ✧ Сформулюйте визначення, хто такі підприємці.

3. Уяви яку-небудь підприємницьку діяльність. Поміркуй та наведи приклади, що може бути її результатом. У чому цінність цієї діяльності? З якими ризиками вона пов'язана?

Підприємливими можуть бути всі!

4. Подивися відео та поміркуй, кого можна назвати підприємливим / підприємливою.

- ✧ Чи вважаєш ти себе підприємливим / підприємливою? Чому?
- ✧ Чи можуть бути підприємливими діти? Коли саме?
- ✧ Чи обов'язково підприємлива людина є підприємцем?

Підприємливість — це практична кмітливість, ініціативність, здатність людини активно діяти, висувати й реалізовувати оригінальні ідеї, ефективно використовувати ресурси.

Отже, підприємець є підприємливою людиною, але не кожна підприємлива людина є підприємцем.

5. Поміркуй, коли підприємлива людина стає підприємцем.

1. Підприємці — ініціативні люди, що сміливо втілюють певну бізнес-ідею, щоб принести користь суспільству й отримати від цього прибуток.
2. Щоб бути підприємливим, не обов'язково бути підприємцем. Ця риса характеру стане в пригоді кожній людині.

Пригоди підприємливих новачків

Улітку друзі-школярі вирішили самостійно заробити гроші на дрон для воїнів їхньої громади. Було спекотно, і діти вирішили готувати лимонад і продавати його на вулицях міста. Де взяти інгредієнти? “Спочатку попросимо гроші в батьків, але коли продамо першу партію лимонаду, віддамо, і далі в нас будуть власні гроші на все необхідне”, – вирішили діти.

План дітей

1. Обчислюємо, скільки нам потрібно грошей на все, що необхідно для лимонаду.
2. Міркуємо, за скільки люди будуть купувати в нас напій.
3. Обчислюємо, скільки грошей ми отримаємо після продажу лимонаду.
4. Аналізуємо результат.

Спочатку діти вирішили все купувати в магазині, бо так простіше.

	Товар	Кількість	Ціна, грн	Загальна вартість, грн
Витрати	Вода, бутлі по 6 л	1	45,00	45,00
	Лимон, кг	1,5	80,00	120,00
	Мед, л	1,5	150,00	225,00
	М'ята, пучки по 250 г	2	20,00	40,00
Разом витрат				430,00
Дохід	Лимонад, склянки	36	8,00	288,00
Прибуток				-142,00

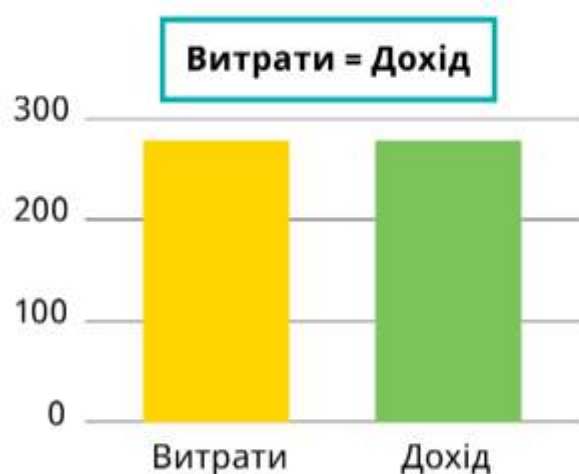
Із закуплених продуктів вийде 9 л напою, тобто 36 склянок. Кожну склянку лимонаду діти вирішили продати по 8 грн. Вони розрахували дохід, який можна отримати від продажу, і побачили, що він менший, ніж витрати на приготування лимонаду. Тобто замість прибутку будуть збитки.

Потрібно щось змінити у “бізнес-плані”, щоб зменшити витрати. “М’яту я назбираю на нашій дачі”, — запропонувала Марія. “Поїду до дідуся на пасіку, і він продасть нам мед дешевше”, — додав Андрій.

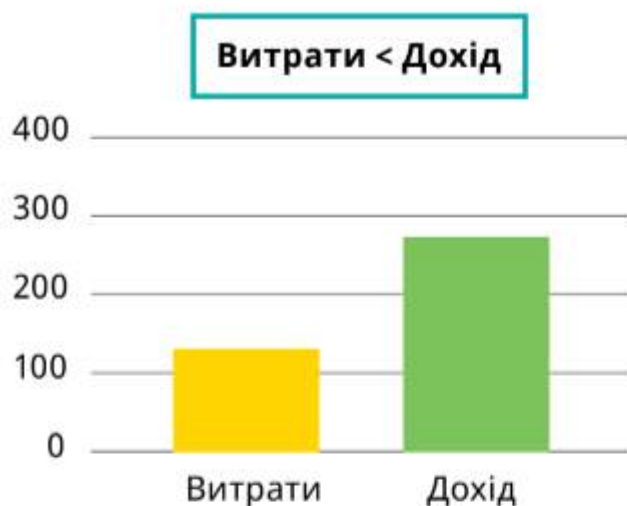
	Товар	Кількість	Ціна, грн	Загальна вартість, грн
Витрати	Вода, бутлі по 6 л	1	45,00	45,00
	Лимон, кг	1,5	80,00	120,00
	Мед, л	1,5	82,00	123,00
	М’ята, пучки по 250 г	2	–	–
Разом витрат				288,00
Дохід	Лимонад, склянки	36	8,00	288,00
Прибуток				0,00

Діти із задоволенням помітили, що витрати зменшилися. Однак прибутку досі немає, бо витрати на виготовлення лимонаду й дохід від його продажу однакові.

“Дідусь із друзями-бджолярами нам мед подарують! Це буде їхній внесок у добру справу”, — радісно повідомив Андрій. “Мої батьки запропонували привезти воду з криниці”, — додала Катруся.

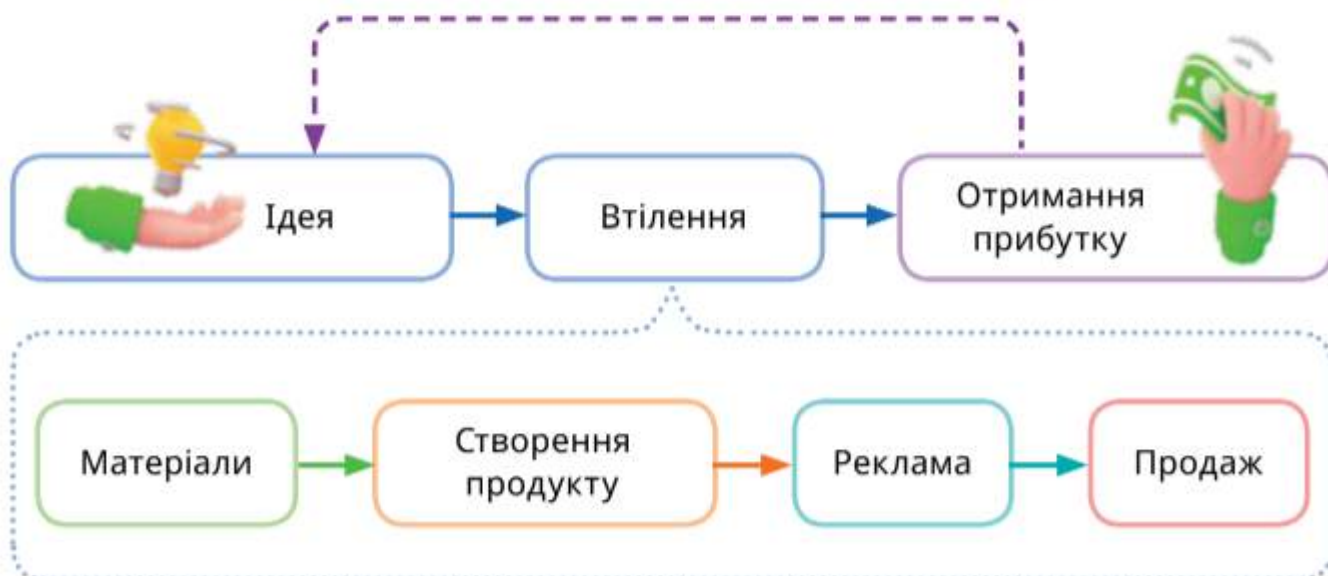
	Товар	Кількість	Ціна, грн	Загальна вартість, грн
Витрати	Вода, бутлі по 6 л	1	–	–
	Лимон, кг	1,5	80,00	120,00
	Мед, л	1,5	–	–
	М’ята, пучки по 250 г	2	–	–
Разом витрат				120,00
Дохід	Лимонад, склянки	36	8,00	288,00
Прибуток				168,00

Тепер усе в нас вийде. За роботу!

- Об'єднайтесь у 4 групи. Перейдіть в електронний додаток і попрацюйте з таблицею, яку склали підприємливі діти.
 - ☀ Чи можете ви вдосконалити їхній план дій? Як саме?
 - ☀ Оцініть, скільки діти можуть заробляти за день. А за тиждень, місяць? Скільки зароблять за літо? Чи вистачить на дрон?
 - ☀ Чому діти відразу не склали ефективний план дій?
- Разом змодельуйте ситуацію: скоро осінній ярмарок і ви хочете заробити. Візьміть в електронному додатку таблицю для швидкої роботи й придумайте власний план.
 - ☀ Що робитимете, аби отримати більший прибуток?
- Роздивися схему і поміркуй, як діє підприємець.

АЛГОРИТМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ☀ Розкажи, що потрібно робити, щоб утілити бізнес-ідею.
- ☀ Що, на твою думку, означає "діяти ефективно" для кожного з етапів втілення ідеї?
- ☀ Як ти гадаєш, що зображає штрихова стрілка вгорі схеми?

Фінансова грамотність як необхідність

Підприємці у своїй діяльності постійно оперують різними ресурсами, зокрема грошима. Вони купують усе необхідне для виробництва, платять зарплату працівникам, оплачують транспортні витрати, рекламу, оренду приміщення, електрику, водопостачання, вкладають гроші в розвиток виробництва тощо.

4. Як ти гадаєш, чи потрібно підприємцям бути обізнаними в бухгалтерії та в грамотному використанні фінансів?

☀ Восьмикласники однієї зі шкіл також замислилися над цим питанням. Загнурмося в їхню розмову.

Поліна:

Думаю, що підприємці мають творити та фантазувати. У фінансах буде розбиратися бухгалтер/бухгалтерка.

Максим:

Бухгалтери не знають процесу виробництва, тому можуть помилитися.

Дарина:

Напевно, краще підприємцям і самим розумітися на бухгалтерії та використанні фінансів. У нашому селі є фермер, який має три спеціальності: агроном, юрист, бухгалтер-економіст. Улітку він запропонував мені збирати полуницю на його полі — наїлася досхочу, заробила грошей та ще й подарунок отримала за акуратну роботу.

☀ Обговоріть це питання в класі. Які аргументи наведете ви? Не забувайте про правила ведення дискусії.

Правила ведення дискусії

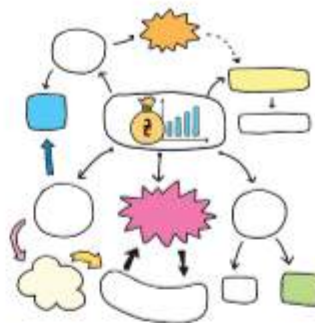
1. Поважай співрозмовників, не перебивай їх.
2. Говори коротко й по суті.
3. Дотримуйся культури мовлення й поведінки.
4. Аргументуй свою думку, а не висловлюй емоції.
5. Критикуй позицію опонента/опонентки, а не його/її особистість.

5. Попрацюйте з однокласниками та однокласницями: пригадайте ситуації з повсякденного життя, коли чули і вживали слова “гроші” та “фінанси”.

- ☀ Створіть інтелект-карту “Ми у світі фінансів”.
- ☀ Що ви вже знаєте про гроші та світ фінансів?
- ☀ На окремому аркуші запишіть, про що ще ви хочете дізнатися.

Кожна людина отримує заробітну плату чи інші доходи, витрачає гроші на товари і послуги й прагне робити це ефективно. Коли залишаються “зайві” гроші, ми заощаджуємо, коли не вистачає — позичаємо й беремо кредити.

Як орудувати грошима так, щоб їх на все вистачало? Як жити відповідно до доходів? У народі кажуть: копійка лік любить. Доходи й витрати потрібно ретельно планувати. А ще, — здійснюючи фінансові операції, дотримувати правил безпеки. Фінансово грамотна людина добре орієнтується у світі фінансів і краще захищена від життєвих негараздів.

Фінансова грамотність — це знання і вміння, що дають змогу людині приймати фінансові рішення раціонально та використовувати кошти ефективно. Це вміння діяти оптимально для нагромадження й примноження фінансових ресурсів.

Отже, якщо тобі здавалося, що фінансова грамотність необхідна лише підприємцям, ти глибоко помилявся/помилялася — вона потрібна вже під час першої нашої взаємодії зі світом фінансів. Знання принципів фінансової грамотності важливе для всіх, хто хоче правильно розпоряджатися грошима та піклується про власне майбутнє.

6. Переглянь відео та дізнайся про основні питання фінансової грамотності, які ми розглянемо в цьому предметі.

1. Підприємливість — здібність людини, а підприємництво — це вид діяльності.
2. Підприємці прагнуть утілити свою ідею так, щоб отримати прибуток.
3. Фінансова грамотність важлива не лише для підприємців, а й для кожної людини, бо допомагає ефективно та ощадливо розпоряджатися власними грошима.

РОЗДІЛ 1 • ПРИКЛАДНІ ФІНАНСИ

svitdovkola.org/pfg8/2

§2. Гроші в житті людини — учора та сьогодні

Є люди, у яких є гроші, і є багаті люди.

*Габріель Бонер (Коко) Шанель,
відома французька кутюр'є, підприємця*

- ☀ Чи поділяєш ти думку відомої кутюр'є? Поясни чому. Які люди насправді багаті? У чому їхнє багатство?
- ☀ Яка роль грошей у нашому житті?

Історія виникнення грошей

Зараз ми не уявляємо життя без грошей. Нам здається, що вони були завжди (як може бути інакше?). Але насправді людство довго жило без грошей, і не було інших предметів, що виконували б такі функції. Перенесімося в давні часи та уявімо, як жили раніше.

Дослідники вважають, що в первісних людських громадах здавна з'явилася спеціалізація — поділ праці, коли кожен займався тим, що в нього виходить найкраще. Один був мисливцем, інший добре майстрував знаряддя праці, хтось робив посуд, хтось — одяг.

Продуктами своєї праці члени спільноти ділилися одне з одним. У давньому суспільстві була економіка дарування. Речі передавали без конкретних домовленостей про негайну або майбутню винагороду (тобто без вимоги “товар за товар”). Так відбувався рух цінностей у первісному суспільстві.

Економіку дарування регулювали соціальні норми та звичаї. Попри певне очікування взаємності, подарунки не були прямим обміном товарів чи послуг. Навіть більше, не існувало універсального способу дарування, тому назва “економіка дарування” є умовною.

1. Об'єднайтеся в групи. Перенесіться подумки на тисячоліття назад, у кам'яну добу, пориньте в життя давніх людей. Змодельуйте відносини в суспільстві, де панувала економіка дарування. Як міг відбуватися колообіг цінностей у племені, для якого основним заняттям було мисливство?

☀ Уявіть, що економіка дарування не припинила існувати, а дійшла до наших часів. Як ми почуватимемося в такому суспільстві?

☀ Назвіть переваги й недоліки економіки дарування.

Суспільство розвивалося, стосунки між його членами та окремими групами набували нових форм. Люди обмінювалися продуктами своєї праці і прагнули зробити такий обмін справедливим, адже різні речі мали різну цінність. Її визначали, як-то кажуть, “на око”, всіляко намагаючись зробити обмін рівноцінним.

Цікаво, що і в наш час існують певні елементи економіки дарування. Це, зокрема, створення вільного програмного забезпечення та вільних енциклопедій спільнотами програмістів, обмін результатами наукових досліджень тощо.

2. Уявіть, що селяни з віддалених селищ хочуть обміняти корову на курку.

☀ Чи справедливий такий обмін?

☀ Запропонуйте варіанти справедливого обміну.

Отже, з розвитком суспільства розвивався прямий безгрошовий обмін товарами або послугами, який називають **бартером**.

Дедалі частіше поставала потреба обміну нерівноцінних товарів, і для його проведення виникла необхідність мати мірило цінності товару. У ролі такого мірила використовували тваринницьку й рослинну продукцію, хутро звірів, металеві сокири, мушлі абощо. Це домонетні форми грошей (примітивні товарогроші), у різних місцевостях вони були різними.

Найдавніша форма японської валюти до VIII ст. н.е. — наконечники стріл, рисові зерна та золотий порошок

Сокироподібні гривни (Костковіце, Польща, IX-X ст. н.е.)

Отже, гроші для розрахунків за товари виникли тоді, коли люди почали мислити приблизно так: “Я винен/винна тобі певну кількість чогонебудь за ...”.

Звісно, такі товарогроші займали багато місця, вони псувалися і втрачали якість, їх було незручно зберігати та рахувати. А ще й розрахунки були приблизними, адже цінність товарогрошей залежала від багатьох чинників і виміряти її було складно. Усе ще більше ускладнювалося, якщо обмін у такий спосіб відбувався між жителями різних територій.

3. Уявіть такий обмін товарами. Які його переваги й недоліки?

Еволюція грошей

У давніх купців найпоширенішими товарогрошима були дорогоцінні камені, вироби зі срібла та золота. Такі предмети були коштовними, негрозоміздкими і, головне, не псувалися з часом. Обміняти їх на тканини, спеції, пахощі та інші товари можна було в будь-якій країні світу.

Рідкісні матеріали, як-от дорогоцінні метали (золото, срібло), мідь тощо, виявилися найкращими для виготовлення універсальної міри цінності — металевих грошей. Поступово саме гроші стали необхідними для будь-яких операцій купівлі-продажу в суспільстві. Вони почали забезпечувати рух товарів та інших цінностей, тобто стали **засобом обігу**.

Гроші — це винахід, але не однієї людини чи кількох. Грошові відносини виникли в результаті постійного вдосконалення товарного обміну як його найвища форма.

На території України перші гроші з'явилися в епоху найбільшої могутності Київської держави, коли князі розпочали власне монетне карбування. Володимир Великий випускав золотники (златники) та срібляники (або срібники) із зображенням княжого герба тризуба.

Монета — металевий грошовий знак встановленої ваги й форми, який має визначену цінність і використовується як засіб платежу.

Золотник
Володимира
Великого

Монети імператора Ши Хуанді (246–210 рр. до н.е.)

Цікаво! Посередині одних із перших монет, що їх випускали в Китаї в XI ст. до н. е., робили отвори, завдяки яким велику кількість монет було зручно збирати у зв'язки.

4. Разом поміркуйте про переваги й недоліки монет. Чому сьогодні монети стали іншими? Які гроші ми використовуємо сьогодні?

З появою виробництва паперу в Китаї з'явилися паперові гроші, які стали звичним явищем у IX–XV ст. Такі банкноти мали цінність, оскільки влада гарантувала обмін їх на дорогоцінні метали (золото, срібло). Отож вони стали універсальним засобом торгівлі по всій країні.

Час минає, змінюються умови життя та потреби людей, з'являються нові технології. А тому й гроші та використання їх увесь час удосконалюються.

Банкнота — грошовий знак, виготовлений зі спеціального паперу, зазвичай прямокутної форми. Інша назва — купюра.

Готівка — це банкноти та монети, що їх використовують для розрахунків.

Сьогодні все більше розрахунків здійснюють безготівково — за допомогою електронних грошей. Банківські картки, мобільні додатки та електронні платіжні системи дають змогу швидко й безпечно оплачувати покупки та послуги в усьому світі.

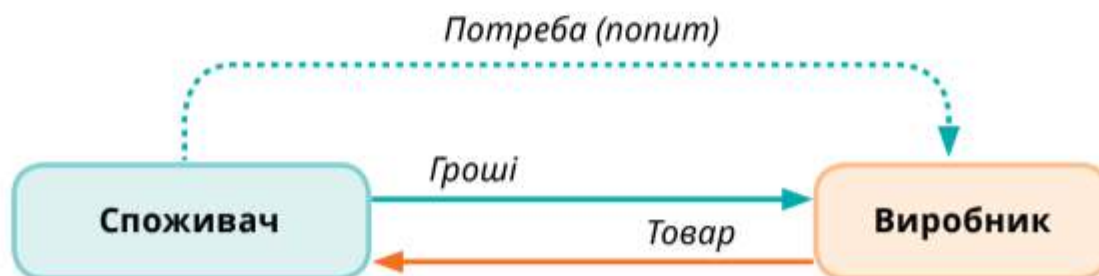
5. Дізнайся більше про те, як із часом змінювалися гроші, здійснивши віртуальну екскурсію до Музею грошей Національного банку України. Подорожуючи музеєм, склади схему "Як змінювалися гроші: від давнини до сьогодення".

Гроші в сучасному суспільстві

Ти помічаєш, що в суспільстві постійно відбувається рух грошей як результат продажу товарів? Виробники товарів вкладають у виробництво гроші, які повертаються їм, коли споживачі купують товари. На отримані кошти виробники можуть створювати нові товари й розширювати виробництво, і так повсякчас.

6. Роздивися схему. Опиши ситуації зі свого життя та життя своєї родини, коли ви були в ролі споживачів. А в яких ситуаціях твої рідні стають виробниками? Чи доводилося тобі бути виробником?

ВІДНОСИНИ МІЖ СПОЖИВАЧЕМ І ВИРОБНИКОМ

- ☀ Уявіть, що відпрацьований механізм грошового обігу дав збій. Наприклад, у споживачів недостатньо грошей, щоб купувати товари. Що станеться в суспільстві? У парах обговоріть і змодельуйте декілька ситуацій.

Основні функції грошей

- *Міра цінності.* Гроші використовують для чисельного вираження цінності товарів та послуг. Виражену в грошовій формі цінність товару чи послуги називають **вартістю**.
- *Засіб обігу.* Гроші є посередником в обігу товарів. Завдяки грошам усувається необхідність бартеру. У сучасному світі товари й послуги обмінюють на гроші, а гроші, своєю чергою, — на товари чи послуги.
- *Засіб нагромадження.* Гроші можна накопичувати, збільшуючи статок, відкладати для витрат у майбутньому.

- *Міра цінності.* Гроші використовують для чисельного вираження цінності товарів та послуг. Виражену в грошовій формі цінність товару чи послуги називають **вартістю**.
- *Засіб обігу.* Гроші є посередником в обігу товарів. Завдяки грошам усувається необхідність бартеру. У сучасному світі товари й послуги обмінюють на гроші, а гроші, своєю чергою, — на товари чи послуги.
- *Засіб нагромадження.* Гроші можна накопичувати, збільшуючи статок, відкладати для витрат у майбутньому.

Гривня (символ — ₴, код — UAH) — офіційна валюта України. Скорочене позначення — грн (без крапки в кінці). Випуском в обіг нових грошових знаків української валюти займається Національний банк України.

Гривня (символ — ₴, код — UAH) — офіційна валюта України. Скорочене позначення — грн (без крапки в кінці). Випуском в обіг нових грошових знаків української валюти займається Національний банк України.

A vertical timeline illustrating the evolution of the Ukrainian hryvnia (UAH) from 1992 to 2018. The timeline is marked by a vertical blue line with circular nodes. The items shown are:

- 1992 p.**: A 1000 Ukrainian Carpatian Hryvnia banknote, featuring a portrait of a man in a crown and a coat of arms.
- 1995 p.**: A 1 Ukrainian Hryvnia banknote, featuring a portrait of a man in a crown and a coat of arms.
- 2004 p.**: A 1 Ukrainian Hryvnia banknote, featuring a portrait of a man in a crown and a coat of arms.
- 2002 p.**: A 1 Ukrainian Hryvnia coin, featuring a portrait of a man in a crown and a coat of arms.
- 2006 p.**: A 1 Ukrainian Hryvnia banknote, featuring a portrait of a man in a crown and a coat of arms.
- 2018 p.**: A 1 Ukrainian Hryvnia coin, featuring a portrait of a man in a crown and a coat of arms.

А якщо розрахунки проводяться між учасниками з різних країн? Наприклад, підприємство купує іноземне обладнання або турист оплачує готель за кордоном. Для таких операцій необхідно придбати валюту іншої країни. Ціни на інші валюти називають курсами валют. Їх формує ринок на основі балансу попиту і пропозиції.

Деякі валюти більше поширені і мають стабільніший курс відносно інших валют. Тому їх використовують під час міжнародних розрахунків. Такими валютами сьогодні є долар США і євро. Їх називають резервними (або “твердими”) валютами.

7. Знайди цікаві факти про українську гривню, національні валюти інших країн.

- ☀ Представ інформацію в зручному вигляді.
- ☀ Які валюти є провідними у світі? Чому ти так думаєш?

Останнім часом дедалі більшої популярності набуває криптовалюта. Є навіть думка, що це гроші майбутнього. Чому? Тому що випуск таких криптовалют, як біткоїн, регулюють не держави, а математичні алгоритми. Їх неможливо просто надрукувати в необмеженій кількості. Водночас будь-хто може взяти участь у “видобутку криптовалют”, витративши на це значну кількість електроенергії.

Крім того, операції з криптовалютами неможливо підробити, бо вони захищені спеціальними технологіями шифрування.

1. У давнину, коли в людей виникла необхідність мати мірило цінності товару, виникли домонетні форми грошей (примітивні товарогроші).
2. Людство випробувало багато різних варіантів грошей, доки не придумало монети (металеві гроші) та банкноти (паперові гроші).
3. У кожному суспільстві постійно відбувається грошовий обіг — рух грошей як результат продажу товарів.
4. Гроші — це міра цінності товарів.
5. Валюта — грошова одиниця певної країни або групи країн.

svitdovkola.org/pfg8/3

§3. Як ми розпоряджаємося грошима

Гроші — як бензин під час подорожі. Нікому не хотілося б залишитися без пального, але подорож — це не тур заправками.

*Тім О'Райлі, засновник
видавничої компанії "O'Reilly Media"*

- ☀ Як ставиться до грошей автор висловлювання?
- ☀ Як гадаєш, чи варто ставитися до грошей як до найвищої цінності? Чому?

Розмірковуємо та витрачаємо

Різні люди по-різному розпоряджаються грошима: одні терпляче збирають на великі покупки, інші позичають, щоб придбати бажану річ відразу; одні планують витрати, інші приймають рішення спонтанно.

Узагалі, від того, як людина планує свій бюджет, як заробляє, витрачає та нагромаджує гроші, залежить її теперішнє життя, впевненість у майбутньому, а також життя рідних людей.

На ставлення людини до грошей може впливати багато різних чинників: сім'я та родинні традиції, особливості характеру, вік, життєвий досвід, освіта, реклама, медіа тощо. Розберімося на прикладах, змодельовавши ситуації.

1. Об'єднавшись у групи, ознайомтеся із ситуацією.

Роман, Богдан і Марічка вирішили навчитися створювати гарні світлини й знайшли курс "Мистецтво фотографування". Навчання триває 4 місяці. Можна сплачувати 569 грн за кожен місяць окремо або 1 800 грн відразу за весь курс.

- ☀ Прочитайте, як розмірковували підлітки. Що ви можете сказати про їхнє ставлення до грошей?

Роман

Тижневий дохід

Отримую від батьків — 300 грн.
Вигуляю собаку сусідів — 250 грн.
Разом — 550 грн/тиждень.

Тому можу відкладати 235 грн/тиждень.

Мої заощадження — 1 000 грн.

Якщо позичу в батьків ще 800 грн, то легко віддам за 4 тижні. Отже, можу заплатити відразу за весь курс і заощадити!

Тижневі витрати

Смаколики — 30 грн/день.
Сік — 15 грн/день.
Разом — 315 грн/тиждень.

Данило

Щотижня отримую від батьків — 300 грн.

У мене ще є заощадження, гадаю, що зможу сплатувати за навчання. Платитиму щомісяця, і все буде добре.

Марічка

Щотижня отримую від батьків — 300 грн.

Мої заощадження — 2 000 грн.

У мене точно є чим заплатити відразу за весь курс, але не хочу витратити майже всі свої заощадження. Краще відкладатиму з кишенькових по 150 грн щотижня, аби вистачило на щомісячну оплату.

- ☀ А як би ви діяли в такій ситуації? Чому?
- ☀ Кому з підлітків ви хотіли б дати пораду? Яку саме?
- ☀ Як, на вашу думку, кожний із них використає здобуті на курсі вміння?
- ☀ Чи варто брати гроші в борг? У яких ситуаціях? Чому?

А тепер розберімося. Роман приймав рішення відповідально й розважливо, все уважно обдумав і порахував. Богдан поставився легковажно, навіть не перевібив, які заощадження має, чи вистачить їх на навчання, чи є можливість зекономити, не обдумав свої дії навіть на крок наперед. Марічка має досить великі заощадження, розуміє, що грошей їй вистачить на навчання, але діє надто обережно. Отже, діти неоднаково приймають рішення щодо використання власних грошей: у них різна **фінансова поведінка**.

Фінансова поведінка людини — це притаманний їй стиль оперування грошима: витрачання, заощадження, позичання тощо.

2. З однокласником / однокласницею прочитайте прислів'я та сформулюйте правила, які допоможуть ефективно розпоряджатися грошима.

- Копійка гривню береже.
- Гроші приходять кроком, а тікають галопом.
- Гроші рахувати треба розум мати.
- Без грошей, як без рук.
- Скупий двічі платить, а ледачий двічі робить.
- Гроші лік люблять.

- ☀ Не певні, що вийшов вичерпний перелік? Спробуйте знайти більше інформації та додати поради. До яких порад варто прислухатися передусім? Чому?

Як варто приймати фінансові рішення

Звісно, не завжди можна легко визначити, правильне чи неправильне рішення щодо грошей було прийнято. Адже на нашу фінансову поведінку впливає багато чинників. Різні життєві випадки, ситуації в родині, події в країні, у світі тощо можуть позначатися на наших діях із грошима. Однак можна дати поради, на що саме слід звертати увагу, приймаючи рішення, як ефективніше поводитися з власними грошима.

1. Витрачаючи гроші, пам'ятай про обачність і відповідальність: розумій цінність грошей, помірковано розпоряджайся ними, але не будь скупим / скупкою.
2. Приймай обґрунтовані фінансові рішення, розуміючи різницю між потребами й бажаннями, між необхідним і бажаним.
3. Не надавай грошам завищеної цінності, тобто не став гроші, їх нагромадження понад над усе.
4. Не заздри тим, хто має, на твою думку, багато грошей, а краще пошукай шляхи, як ти можеш досягнути своєї мети.
5. Витрачай гроші помірковано: іноді краще купити дорожчу, але якіснішу річ. Іноді — не варто переплачувати. Відрізняй якісне від модного й розрекламованого.
6. Контролюй свої видатки. Завжди май гроші на непередбачені витрати.
7. Перед купівлею дорогих речей збирай інформацію, розглядай різні варіанти, розпитуй знайомих, порівнюй отримані відомості, критично стався до реклами.
8. Позичаючи в когось гроші, точно домовляйся про те, як і коли ти маєш їх повернути. Ретельно обміркуй, де візьмеш гроші, щоб вчасно їх віддати і не докладати для цього надзусиль.
9. Заощаджуй — піклуйся про своє майбутнє.

3. Ознайомся із ситуацією.

Батьки подарували Христині гроші на новий велосипед її мрії. Вона ще не тримала в руках такої суми — 7 000 грн. Почувши “суперновину”, її подружка знайшла на сайті, де продають уживані речі, такий самий велосипед за 2 000 грн. “Навіщо витрачати гроші на новий? Можна купити вживаний велосипед і залишити ще гроші на інші потреби”, — порадила вона.

☀ Що порадиш ти? Напиши три аргументи на користь своєї думки.

Христина уважно роздивилася вживаний велосипед: сидіння потріскалося, погано працюють гальма, ліхтарик світить тьмяно, на ланцюгу іржа.

☀ Чи порадиш ти дівчині купувати його? Чому?

☀ Об'єднайтеся в групи і змодельуйте, як би ви вибирали велосипед. На що передусім звернули б увагу? Чому саме на це?

☀ Разом поміркуйте, чи варто купувати вживані речі. Чому?

Твоє рішення — дзеркало твого характеру

Люди вже давно помітили, що серед чинників, які впливають на фінансову поведінку людини, велике значення мають риси її характеру.

- Здатність до самоконтролю допомагає “тримати себе в руках” та уникати спонтанних, необдуманих рішень. А от схильність до ризику може провокувати нас на гарячкові дії, пробувати різні неперевірені та сумнівні шляхи отримання доходу.
- Емоційна стабільність допомагає не розгубитися під час стресу й уникати необдуманих фінансових кроків. Імпульсивність людини може проявлятися в спонтанних витратах.
- Здатність до критичного мислення допомагає оцінити ступінь ризику, передбачити наслідки.
- Оптимістичні люди можуть дещо легковажно ставитися до витрачання грошей, недооцінювати ризику.
- Низька самооцінка та невпевненість у собі можуть провокувати невинновдане самообмеження, а інколи, навпаки, марнотратство.
- Люди, відкриті до нового, сміливо пробують інноваційні технології, зокрема й у фінансовій сфері.
- Відповідальність проявляється в розумінні різниці між бажаннями й потребами. Це допомагає планувати доходи і витрати.

Пояснити особливості прийняття фінансових рішень покликаний окремий напрям науки — **поведінкові фінанси**. У ньому поєднуються знання з психології, економіки й фінансової теорії.

4. Об'єднайтеся в групи й попрацюйте над завданням.

Клас зібрався на екскурсію. Усі діти отримали від батьків кишенькові гроші на обід і перекус, а також на сувеніри.

- ☀ Змодельуйте, як витрачатимуть гроші підлітки з різною фінансовою поведінкою: обережною, недалекоглядною, схильною до ризику.
- ☀ Клас затримався в дорозі, і одній дитині не вистачило грошей на додатковий перекус. Зробіть припущення, яка фінансова поведінка могла стати причиною цього.

1. Ставлення людини до грошей важливе, адже це впливає на її теперішнє й майбутнє.
2. Різні люди мають різні стилі розпорядження грошима — власну фінансову поведінку.
3. На фінансову поведінку впливають різні чинники, серед них — характер людини.

svitdovkola.org/pfg8/4

§4. Фінансова поведінка та ризику

Найбільший ризик — це не ризикувати. У світі, який швидко змінюється, єдина стратегія, що гарантовано провалиться, — це відмова від ризику.

Марк Цукерберг, засновник компанії "Meta", розробник соціальної мережі "Facebook"

- ☀ Як ставиться до ризику цей підприємець? Чому?
- ☀ Дізнайся більше про Марка Цукерберга. Коли він ризикував? Які результати отримав?

Що таке ризик

У повсякденному житті ми нерідко чуємо слово "ризик": ризиковані дії, не ризикуй надмірно, уникай ризику тощо.

1. Пригадай, які ситуації найчастіше називають ризикованими. Коли виникає ризик? Чи завжди можемо його уникнути? Чому?

Ризик — це усвідомлена можливість збитків або інших небажаних результатів унаслідок якоїсь дії чи події. Ризикованою ми називаємо ситуацію з високою ймовірністю втратити щось цінне за несприятливого збігу обставин.

У житті нерідко трапляються неочікувані події, як-от хвороба, відключення електроенергії, інтернету, різка зміна погоди, інші форс-мажори. Такі зовнішні чинники впливають на здійснення наших планів, тому маємо передбачати можливі ризики й бути до них готовими.

Форс-мажор — непередбачувані невідворотні обставини, що не залежать від волі людини. Ці надзвичайні обставини можуть унеможливити реалізацію запланованого.

2. Ознайомся із ситуацією.

Знайомий підприємець запропонував підліткам роботу консультантами в інтернет-магазині розвивальних комп'ютерних ігор для дітей: сумісний із навчанням у школі графік, певний відсоток від ціни кожного проданого товару, оплату щотижня, винагороду за гарну роботу. Але й поставив умови: штраф за невчасний вихід на роботу та за незадоволених клієнтів. Данило й Мілана відразу погодилися.

Данило: Абсолютно певен, що в мене все вийде: чудово знаюся на таких іграх, сам граю на смартфоні, коли хороший інтернет.

Мілана: Я можу взятися за таку роботу: є гарний смартфон, Wi-Fi працює, навіть коли світло відключають. Повербанк поки попрошу в старшого брата, потім із зарплати придбаю й собі. У молодшої сестри та її однокласників розпитаю, які ігри їм особливо подобаються, уроки встигатиму робити.

- ☀ Проаналізуй міркування дітей. Про що свідчать їхні думки?
- ☀ Чи взявся / взялася б ти за таку роботу? Які ризики для себе ти бачиш?
- ☀ У парі змодельуйте ситуацію, у якій підлітки з різними характерами та вподобаннями зважують усі за й проти такої роботи. Як ви говоритимете з роботодавцем? Які аргументи використаєте, щоб переконати його в тому, що можете працювати на цій посаді?
- ☀ У чому ризик підприємця в такій ситуації? А чому він іде на цей ризик?

Підприємництво і ризик — поряд

Підприємці намагаються зробити свою продукцію якомога кращою, щоб вона подобалася споживачам, задовольняла більше їхніх потреб. Для цього вони мають бути на крок попереду інших, втілювати інноваційні ідеї, робити те, чого ніхто ще не робив. А коли робиш щось нове, не знаєш напевно, що в тебе все вийде. Насправді ризикують не лише новатори. Навіть якщо всі бізнес-процеси добре відомі, завжди є ризик, що щось піде не так.

Фермери, що займаються рослинництвом, ризикують щороку: така особливість їхньої професії. Більшу частину року вони мають вкладати гроші: купувати насіння, паліть, сіяти, доглядати за рослинами, збирати врожай та довозити його до магазинів, складів чи переробних підприємств.

Ми розраховуємо повернути вкладені кошти й отримати прибуток не раніше ніж через пів року.

За цей час може відбутися багато небажаних подій. Зокрема, несприятливі для посіяних культур погодні умови, змінення попиту на товар, коливання цін у країні, події в суспільстві, надходження на ринок конкурентних товарів з-за кордону тощо.

Отже, фермер ризикує або не отримати врожай зовсім, або продати його невигідно, тобто залишитися без грошей на наступну посівну.

Бізнес-ризик — це потенційні загрози, здатні знизити ефективність бізнесу й навіть призвести до збитків. Вони можуть бути пов'язані зі здорожчанням сировини, зменшенням попиту на продукцію, виходом із ладу обладнання тощо.

3. Вигадайте креативні способи, які допоможуть фермерам звести ризики до мінімуму.
4. Разом попрацюйте над завданням.

Зазвичай інтернет-магазини дають вибір покупцям — оплатити товар відразу чи після отримання покупки. Законодавство гарантує, що покупець може повернути покупку продавцеві, якщо вона не підійшла, протягом 14 днів і отримати назад сплачені гроші.

- ☀ З якими ризиками стикаються інтернет-магазини? Чи можуть вони не ризикувати? Чому? А чи є ризики для покупців?
- ☀ Як мають працювати інтернет-магазини, щоб зменшити свої ризики?

Де відвага, там і щастя

Ми вже дізналися, які риси характеру потрібні для досягнення фінансового успіху. Серед них — сміливість ризикувати, тобто здатність іти на виправданий ризик заради поставленої мети.

Мережа “McDonald’s” стала популярною у світі завдяки Рею Кроку. Для того щоб викупити право на торгову марку в братів Мака й Діка Макдональдсів, він заклав житло і взяв кредит у банку. Рей продавав право використовувати торгову марку на всіх континентах, окрім хіба Антарктиди, і заробив 600 млн доларів.

У 2006 році бізнесмени з української діаспори в США зацікавилися розробками вчених із Кібернетичного центру Національної академії наук України. Вони створили компанію “Viewdle” та вклали значні кошти в розробку алгоритму розпізнавання облич. На той час це було дуже ризиковане вкладення грошей. Але згодом проєкт став успішним, і у 2012 році *Google* викупила молоду українську компанію за кілька десятків мільйонів доларів.

За 2023 рік в Україні, що продовжувала протистояти російській воєнній агресії, було зареєстровано понад 300 тисяч нових фізичних осіб — підприємців. Половина людей, які вирішили розпочати власну справу під час війни, — жінки.

5. Проаналізуй кожний описаний випадок на наявність і рівень ризику. Чи виправданий він?

6. Дізнайся більше про ці та подібні випадки. Оформ матеріали в презентацію. Обговоріть знайдену інформацію в класі.

Підприємці не можуть уникнути ризику. Насправді ризик — це нормально для підприємництва. Але чи є можливість опанувати ризик? Певні дії допоможуть зменшити ймовірність негативних наслідків.

1. З'ясууй та оціни ймовірність ризиків.
2. Зрозумій, задля чого ризикувати.
3. Визнач можливі наслідки ризиків.
4. Гнучко плануй діяльність — май альтернативні плани.
5. Створи резервний фонд на випадок несприятливої події.
6. Обирай надійних партнерів, які готові допомагати.

Як ми ризикуємо втратити гроші

А тепер пригадаймо звичайні ситуації нашого повсякдення, коли ми, навіть не помічаючи цього, ризикуємо грошима.

- Позичання власних грошей без оформлення боргової розписки.
- Купівля валюти поза фінансовою установою.
- Покупка за оголошенням в інтернеті з передоплатою.

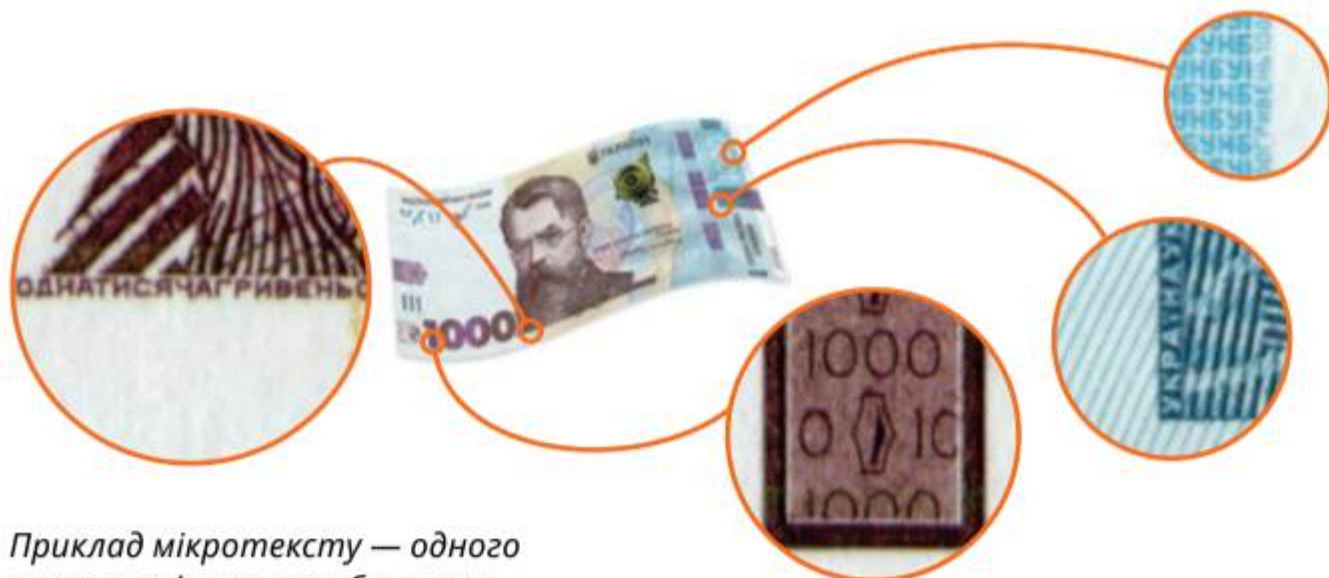

7. Обговоріть, як маємо діяти в цих ситуаціях. Як убезпечити себе від таких ризиків? Наведіть інші приклади ризикованої фінансової поведінки.
8. Поміркуй, як краще розплачуватися за покупки — готівкою чи платіжною картою. Чому?

Пригадай, як ти купував/купувала щось на ринку. Коли розплачуєшся готівкою, особливо якщо даєш новеньку банкноту великого номіналу (вартості), продавчиня чи продавець завжди уважно вивчають її, перевіряють на дотик, підіймають угору, щоб розглянути проти світла. Чи знаєш навіщо? Продавці пам'ятають про ризик отримати фальшиву купюру. Та й покупець ризикує забрати решту фальшивими грошима.

Відтоді, як люди винайшли гроші, завжди є ті, хто намагається їх підробити. Раніше фальшивомонетники трохи підрізали золоті монети, щоб зі стружки виплавити нові, домішували до золота інші, дешевші метали тощо. Для захисту монет від підроблення їхні краї робили рифленими. Щоб перевірити, чи справжня монета, продавець випробував її “на зуб”, перевіряв розміри, вагу тощо.

Паперові гроші також потребують захисту від підроблення. Їх виготовляють зі спеціального паперу, застосовують водяні знаки, мікротексти, голограми, ультрафіолетові мітки тощо.

Приклад мікротексту — одного з елементів захисту банкнот

Нині Національний банк України випускає банкноти, що мають сучасний дизайн та надійний захист від підроблення. Елементи захисту на всіх банкнотах гривні дають змогу гарантовано виявляти підроблення як при уважному візуальному й тактильному контролі, так і за допомогою спеціального обладнання.

Найкраще захищені банкноти великого номіналу — понад 20 елементів захисту на кожній банкноті. Цей показник наближує гривню за рівнем захисту банкнот до провідних валют світу.

9. Проведи мінідослідження “Елементи захисту паперових грошей”. Створи інфографіку, яка розкаже про те, як перевірити справжність банкноти.

☀ Чому найбільше захищають банкноти великого номіналу?

Основні правила користування грошима

Підсумовуючи сказане, можна сформулювати поради щодо розпорядження грошима, які допоможуть знизити ризики під час покупок.

1. Отримавши купюри, перевіряй наявність на них водяних знаків та інших елементів захисту. Пам’ятай, що ризик отримати фальшиві гроші вищий на ринках і в місцях стихійної торгівлі.

2. Відразу перераховуй отримані гроші, не відходячи від продавця, каси чи банкомата.

3. Купуючи товари, проси касовий чек, щоб перевірити загальну суму покупок.

4. Утримуйся від емоційних і спонтанних покупок, особливо в інтернеті.

5. Здійснюючи покупку через інтернет, обов’язково перевір надійність сайту та репутацію продавця.

6. Пам’ятай: немає правил без винятків, тому спочатку обміркуй та зваж усі ризики й наслідки, а вже потім дій.

10. Разом змодельуйте приклади життєвих ситуацій, які вчать витратити гроші розумно.

1. Деякі наші дії пов’язані з певним ризиком, тобто ймовірністю негативних наслідків.
2. Важливо усвідомити ризики, передбачити можливі невдачі, спробувати зменшити їх імовірність.
3. Підприємці часто ризикують, певною мірою ризик — це нормально для підприємців.
4. Усі країни захищають готівкові гроші від підроблення. Українська гривня захищена на рівні провідних валют світу.

svitdovkola.org/pfg8/5

§5. Я — раціональний споживач

Створюйте те, що люблять 100 людей, а не те, що сподобається мільйону.

*Браян Ческі, бізнесмен і промисловий дизайнер,
співзасновник і генеральний директор Airbnb*

- ☀ Про яке ставлення до покупців каже Браян Ческі?
- ☀ Чому виробникам важливо продукувати те, що потрібно людям? Чому вони прагнуть створювати цінність для інших?

Різноманіття товарів і послуг

Твоя родина споживає різні товари: одяг, харчові продукти, предмети побуту, книжки, воду, газ, електроенергію тощо. Це різні, часто непорівнювані речі, однак усі вони є товарами.

Товар — продукт виробництва, який виготовляють не для власного споживання, а на продаж. Товари задовольняють потреби споживачів, тому мають цінність для них.

Навіщо ми купуємо товари? Передусім щоб задовольнити певну нашу потребу, без якої складно або неможливо жити: наприклад у їжі, воді, сні, одязі, відпочинку, розвагах, розвитку. Є такі потреби, без задоволення яких людина, здавалося б, може жити, але вона не буде почуватися щасливою, спокійною, вільною тощо. Отже, потреби бувають першочерговими і другорядними.

1. Склади таблицю товарів, які мають цінність для тебе. У лівому стовпчику запиши необхідні товари, які задовольняють твої першочергові потреби, а в правому — бажані, що задовольняють другорядні.

- ☀ Порівняй свою таблицю товарів із таблицями інших. Які товари є в усіх списках?
- ☀ Що ще, крім перелічених товарів, може задовольнити ваші потреби? Чи справді це все товари?

Кожний із нас споживає не лише товари: ми можемо ходити до тренажерного залу, користуватися поштою, ремонтувати техніку тощо. Це — послуги.

Послуга — це робота або дія, яку одна особа виконує для іншої на її замовлення, щоб задовольнити якусь її потребу.

Послуги бувають різними: стрижка в перукарні, консультація в лікаря, ремонт смартфона, надання доступу до інтернету тощо.

На відміну від товарів, послуги нематеріальні, тобто не є чимось, що можна потримати в руках. Проте продукт послуг може мати й матеріальну форму. Наприклад, пошиття маскарадного костюма з матеріалу замовника є послугою, матеріальним продуктом якої є костюм.

2. Ознайомся із ситуацією.

Злата й Олеся купували нові смартфони. В Олесі зламався старий смартфон, а Злата планує створювати “круті” селфі та фотографії, тому вирішила купити потужніший смартфон із найкращою камерою.

☀ Чи обидві покупки є необхідними? Поясни свою відповідь.

Продавець запропонував разом із основним товаром придбати зарядний пристрій, повербанк, чохол для смартфона. Крім того, заплатити за клеєння захисного скла, страхування від розбиття екрана, продовження гарантії на додаткові 12 місяців, налаштування смартфона (створення облікового запису, встановлення програмного забезпечення, перенесення даних тощо).

☀ Які товари й послуги запропонував на додачу продавець? Чому він так зробив? Як гадаєш, на які додаткові покупки подругам варто погоджуватися? Чому?

☀ Що із запропонованого ти порадиш придбати скейтеру Артему, онлайн-консультантці Соломії, Ігорю, який багато спілкується телефоном із друзями, та Ользі, в якої є молодший братик?

☀ Разом змодельуйте купівлю смартфона. Про що варто запитати продавця? На що звернути увагу?

Невидима ціна вибору

У житті нам часто доводиться вибирати, зважувати всі за і проти, порівнювати різні варіанти. Звичайно, помилок не уникнути, але на що саме звертати увагу, щоб вибирати найкраще? І чи може щось одне бути найкращим для всіх?

3. Об'єднайтеся в групи. Змодельуйте вибір зимового одягу для шестирічного братика. Запишіть, на що саме варто звертати увагу, підкресліть найважливіші позиції. Порівняйте записане. Чи всі зазначили однакове? Чому так вийшло?

4. З однокласником чи однокласницею уявіть, що збираєтеся в Карпати кататися на гірських лижах. Який комбінезон виберете? Чому?

Гірськолижний комбінезон

Звичайна тканина

Акційна ціна

4 500 грн

Гірськолижний комбінезон
із захистом на колінах

Вологостійка тканина

5 700 грн

Комбінезон гірськолижний +
для сноуборду

*Тканина з підвищеною
вологостійкістю*

6 500 грн

Гірськолижний комбінезон

Вологостійка тканина

3 000 грн

Вибрали? Правда, складно? Це завжди так.

Зверніть увагу: що б ми не вибрали, щось втрачаємо. Акційна ціна хороша, але комбінезон промокає. Можна зекономити й купити комбінезон за 3 000 грн, але до нього потрібна ще куртка. Якщо куртки немає, доведеться купувати ще і її.

5. Ознайомся із ситуацією.

Яросвіт давно планував купити ролики і відклав на них 3 000 грн. Але родина друга зібралася на екскурсію в Кам'янець-Подільський і запросила Яросвіта. Хлопець дуже хотів би поїхати разом із другом, та й відкладених грошей якраз вистачить на поїздку. Що вибрати?

- ☀ Обговоріть у групах переваги й недоліки кожного варіанта.

Яросвіт вирішив витратити гроші на поїздку і тепер знову збирає на ролики. Значну частину своїх кишенькових грошей він завжди витрачав на кіно і тренування із самозахисту. Може, від чогось відмовитися? Але від чого саме?

- ☀ Що порадиш Яросвітові?

У житті нам завжди доводиться робити вибір: піти з класом на екскурсію чи встигнути на тренування, виконати домашні завдання чи зустрітися з друзями в парку. Ми не можемо робити дві справи одночасно, бути водночас у двох різних місцях. Тож маємо навчитися вибирати: що для нас головне, а що другорядне.

Так само ми чинимо й купуючи товари. У кожному нашому виборі є невидимий бік — те, що ми можемо втратити, від чого змушені відмовитися в результаті вибору. Тому, перш ніж щось купити, варто добре поміркувати, які властивості товару важливі для нас. Чому нам потрібні саме вони, що для нас необхідне, а що бажане. Далі розглядаємо варіанти, радимося із знайомими, які вже придбали схожу річ, і робимо вибір.

6. З однокласником чи однокласницею виберіть якийсь товар. Складіть поради для споживачів щодо вибору та купівлі цього товару. Що варто дізнаватися в продавців про цей товар?

☀ Обговоріть складені поради. Що ще варто продумати перед тим, як купувати товар? Створіть алгоритм вибору товару.

Охорона прав споживачів

Купуючи товар, ти отримуєш **товарний** або **касовий чек**, що підтверджує факт оплати товару. Ніколи не нехтуй цим документом, адже саме він в разі потреби допоможе тобі захистити свої права.

Захист прав споживачів — гарантований законом контроль з боку держави за якістю й безпечністю продукції та всіх видів послуг. Права покупців захищає Закон України “Про захист прав споживачів”.

Споживачі мають право на належну якість товару та обслуговування, безпечність товару, достовірну інформацію про товар та його виробника (продавця), відшкодування товару неналежної якості тощо.

Гарантійний термін — це час, протягом якого виробники (продавці) у разі потреби мають здійснювати безоплатний ремонт або заміну товару, що вийшов із ладу не з вини споживача.

Купуючи товар, обов’язково уважно оглянь його, перевір комплектацію. Користуючись річчю, дотримуйся інструкції від виробника.

7. Знайди інформацію про захист прав споживачів і склади пам’ятку “Як покупцям захистити свої права”. Оформ її у вигляді інфографіки.

1. Товари й послуги задовольняють наші потреби, тому цінні для нас.
2. Вибираючи товар, маємо розглядати та порівнювати різні варіанти, особливо коли купуємо дорогу річ.
3. Права споживачів гарантує держава Законом України “Про захист прав споживачів”.

svitdovkola.org/pfg8/6

§6. Держава допомагає мені, я забезпечую державу

Кожна людина має не лише права, вона має обов'язки перед іншими людьми, суспільством і державою.

*Арістотель,
давньогрецький філософ і вчений*

- ☀ Які твої права законодавчо гарантовані в Україні? Чи бувають права без відповідальності? А без обов'язку?
- ☀ У чому наш обов'язок перед іншими? А перед державою?

Наші потреби й блага

Ми маємо багато потреб, проте не всі потреби можемо задовольнити, придбавши якийсь товар.

1. Поміркуй, що нам потрібно для життя, і створи хмару потреб. Визнач, що з переліченого належить до товарів, а що — до послуг. Які свої потреби ти не можеш задовольнити товарами чи послугами?

Блага — все, що може задовольнити щоденні потреби людей. Часто благо створюють не для продажу, тобто воно може не бути товаром чи послугою.

2. Переглянь список своїх потреб іще раз.

- ☀ Які з них ми задовольняємо безоплатно? За які платимо?
- ☀ Які наші потреби забезпечує держава?
- ☀ Переглянь хмару слів та доповни свій перелік.

джерело	повітря	сонячні промені	квіти
води		поліція	вистава
комп'ютер	трамвай	ЗСУ	житло
велосипед	освіта	море	міст
			потяг
			медичне обслуговування
			хліб
			вроджай
			одяг

Наші потреби й держава

Наші потреби може задовольнити природа, ми самі або суспільство. Значну частину наших потреб задовольняють виробники товарів і послуг. Але чимало й таких, які задовольняє держава. Українці навчаються в державних закладах освіти, користуються медичними послугами, мають право на соціальні пільги та виплати (наприклад, пенсію). Нас охороняє поліція, захищає ЗСУ, рятує ДСНС. Ми користуємося дорогами, гуляємо в парках тощо, тобто користуємося суспільними благами.

Суспільні блага — товари та послуги, якими одночасно може користуватися багато людей, не зменшуючи їх корисності та доступності для інших.

Суспільні блага необхідні для життя суспільства загалом. Тому їх забезпечує держава, оскільки звичайним виробникам це або невигідно, або просто не під силу.

3. Skorистайся алгоритмом, послідовно застосувавши критерії до кожного блага з переліку, і визнач, які з них є суспільними.

- Фонтан у міському парку
- Пляшка води
- Wi-Fi у громадському транспорті
- Освітлення вулиці
- Краєзнавчий музей
- Пляж
- Повітря
- Парк розваг
- Озеро
- Захист прав споживачів
- Ліс
- Автомагістраль
- Публічна бібліотека
- Сонце

Це благо – суспільне?

Неможливо виключити тих, хто не заплатив?

Не зменшується від користування багатьма людьми?

Його забезпечує держава?

Суспільне благо

☀ Порівняй свої результати з відповідями однокласників та однокласниць. Про які блага не можна сказати, суспільні вони чи ні, без додаткових уточнень?

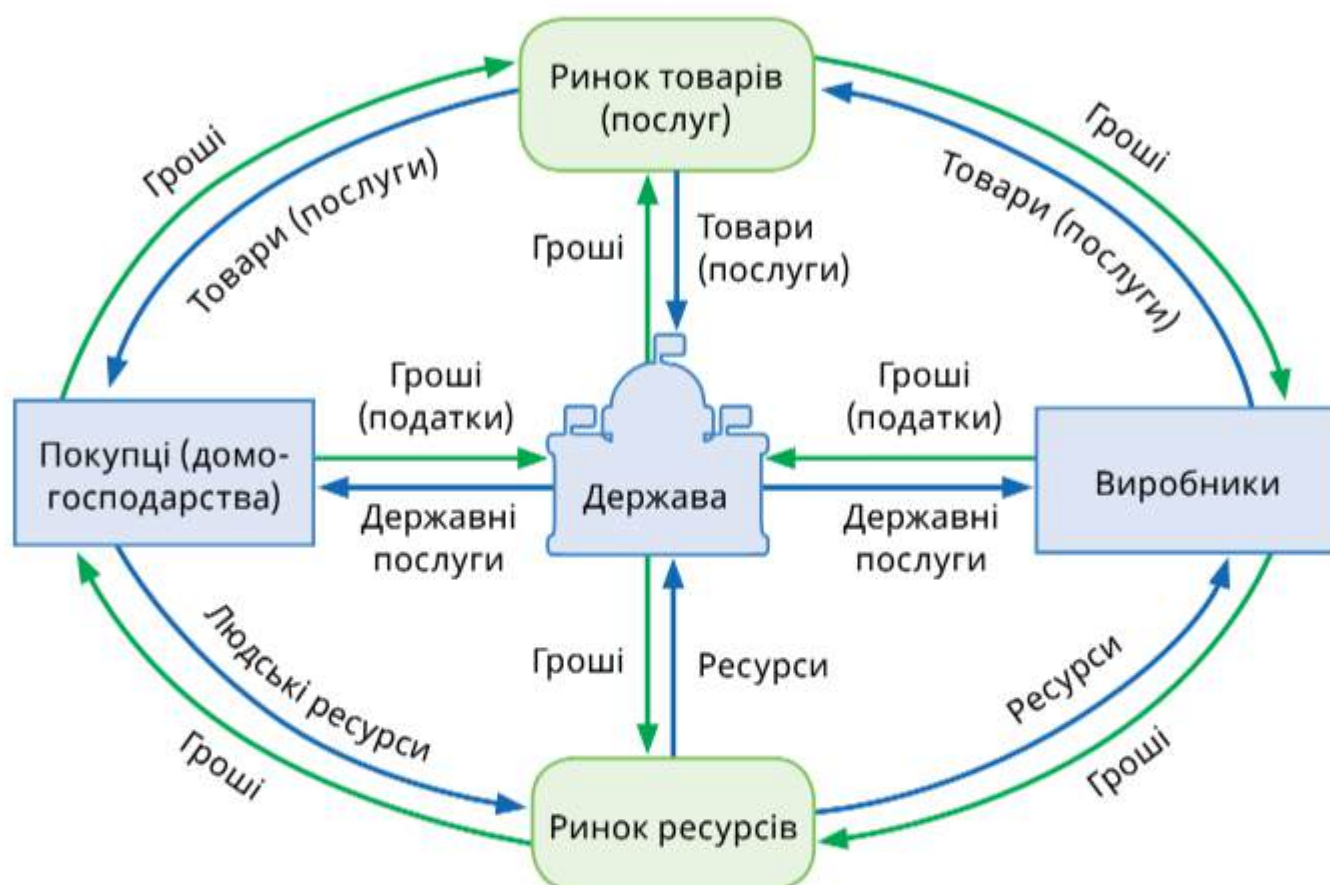
☀ Пригадайте, якими суспільними благами користуються ваші родини. Чому ці блага важливі для нас?

Здається, що суспільні блага безоплатні, адже коли ми користуємося ними, ніхто не вимагає в нас оплати. Насправді ці блага фінансує держава чи місцева влада. Але де держава бере кошти на суспільні блага? З податків та зборів, які сплачують громадяни і підприємства.

Безоплатне має свою ціну

В економічно розвиненому суспільстві відбувається безперервний рух ресурсів, товарів (послуг) та грошей між споживачами й виробниками. Такий рух називають **економічним колообігом**. Держава є одним з учасників економічних відносин, оскільки надає своїм громадянам спеціальні послуги, які забезпечує за рахунок податків.

ЕКОНОМІЧНИЙ КОЛООБІГ

Щоб створити товар, виробники витрачають гроші й купують необхідні для виробництва ресурси: складники для виготовлення товару, транспорт, електроенергію, газ. А ще вони мають оплатити роботу працівників, рекламні послуги, оренду приміщення тощо.

Щоб отримати дохід, виробники продають товар через магазини, де його купують споживачі.

Звісно, виробники хочуть відшкодувати витрати, мати гроші на розвиток виробництва, а також отримати прибуток.

Витрати підприємства — гроші, витрачені на виробництво, рекламу та продаж товарів і послуг, інші потреби.

Дохід підприємства — гроші, отримані від продажу товарів чи послуг.

Прибуток — різниця між доходом і витратами. Є основною метою підприємства.

Якщо доходи стають меншими за витрати, то виробники зазнають **збитків**.

Щоб заробити гроші на купівлю товарів та послуг, люди продають свою працю на ринку праці (ринку людських ресурсів).

Так економічний колообіг ніби замикається. Пам'ятаймо, що суспільні блага виробляє лише держава. Тому частину своїх прибутків у вигляді податків виробники та громадяни платять державі для створення суспільних благ.

Податок — це встановлений законом обов'язковий платіж, що його перераховують у державний чи місцевий бюджет громадяни, підприємства та інші організації.

Держава бере на себе забезпечення найважливіших суспільних благ: національної безпеки та оборони, освіти, охорони здоров'я, дотримання громадського порядку, захисту населення від надзвичайних ситуацій тощо. Частину коштів при потребі вона розподіляє між місцевими бюджетами. Певні суспільні блага людям гарантує місцева влада. Передусім тому, що саме вона знає про потреби місцевих мешканців і може найкраще їх задовольнити. Наприклад, побудувати міст через невелику річку чи облаштувати парк.

4. Поміркуйте, які ще потреби людей може забезпечити місцева влада. Запишіть їх у дві колонки: ті, що місцевий бюджет може забезпечити самостійно, й ті, що потребують додаткового фінансування.

Податки поділяють на прямі й непрямі. **Прямі** податки громадяни та підприємства сплачують з отриманих доходів (прибутку), а також майна, що перебуває в їхній власності.

Непрямі податки (податки на споживання) — це податок на додану вартість, митні, акцизні збори, екологічні податки тощо. Ми сплачуємо їх, навіть не помічаючи, оскільки вони вже включені до ціни товару чи послуги. Цю суму державі перераховує продавець.

Щоразу, коли ми купуємо щось у магазині чи йдемо до ресторану — споживаємо будь-який продукт або послугу, — ми сплачуємо податки на споживання. Один із них ми навіть можемо побачити на касових чеках. Це податок на додану вартість (ПДВ), що у 2025 році в Україні складав 20%. На форзаці роздивися касовий чек, знайди в ньому інформацію про податок.

5. Пошукай в інтернеті інформацію про податок на додану вартість. Що ти можеш додати до того, що вже знаєш?

6. Пограйте з друзями. Вигадайте гроші та розподіліть їх між покупцями та виробниками. Уявіть себе власниками невеликого кафе. До вас приходять снідати й замовляють салат і яєчню. Домовтеся, яку ціну треба поставити на кожну страву. Можете розширити асортимент страв.

- ☀ На що ви звертали увагу, виставляючи ціну на страви?
- ☀ Які ціни можуть забезпечити розвиток вашої справи?
- ☀ Які податки ви будете платити?
- ☀ Пройдіть кілька разів схемою і здійсніть економічний колообіг.

дохід > витрати

Щоб виробники могли працювати, їхній дохід має бути більшим за витрати на виробництво та збут товарів. Той самий принцип застосовний і щодо покупців, тобто кожного з нас: наші доходи мають бути більшими за витрати.

7. З однокласниками та однокласницями перегляньте схему економічного колообігу й дайте відповіді на запитання.

- ☀ Чи справді держава може надати більше і якісніших суспільних благ, якщо виробники й споживачі матимуть вищі прибутки? Обґрунтуйте ваші відповіді.
- ☀ Чи можна вважати, що кожний громадянин частково оплачує суспільні блага? Чому?
- ☀ Що станеться, якщо громадяни та виробники товарів перестануть сплачувати податки?

1. Блага — все, що задовольняє потреби людей. Це й те, що створене не для продажу.
2. Значну частину потреб суспільства задовольняє держава, забезпечуючи своїм громадянам суспільні блага.
3. Щоб держава могла забезпечити громадян суспільним благами, вона бере участь в економічному колообігу в країні.
4. Податок — це встановлений законом обов'язковий платіж, що дає державі змогу забезпечувати людям суспільні блага.

Пригадай і йди вперед

1. Змодельуй ситуацію.

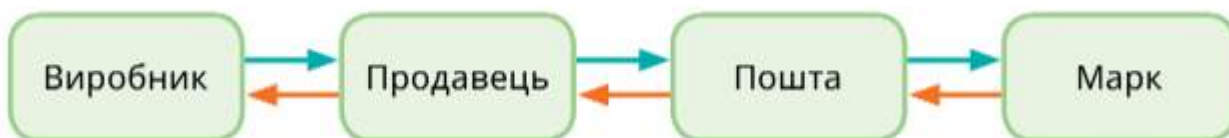
Орест, старший брат Давида, домовився з мешканцями свого будинку і обладнав у підвалі квест-кімнату.

- ☀ Які цінності створює Орест для суспільства? Які потреби споживачів задовольняє?
- ☀ Які знання і вміння потрібні Орестові? Які риси характеру?
- ☀ Припусти, як Орест домовлявся із сусідами, що міг запропонувати їм.
- ☀ Як може 14-річний Давид допомагати Орестові в його бізнесі? Запропонуй різні варіанти.

2. Уяви ситуацію.

Марк захопився графікою й дизайном і замовив в онлайн-магазині книжку про комп'ютерну анімацію. Грошей у скарбничці якраз вистачало. Продавець надіслав замовлення на поштове відділення з розрахунком післяплатою.

- ☀ Розглянь схему. Опиши за схемою, як і коли відбувається рух товарів і грошей. Як би змінилася схема, коли б Марк замовив книжку на умовах попередньої оплати?

- ☀ Які функції виконують гроші в цій ситуації?

Дорогою до поштового відділення Марк побачив на вітрині комп'ютерного магазину джойстик. Він так сподобався Маркові, що хлопець вирішив його купити, витративши всі гроші, відкладені на книжку. Тож посилку було повернено продавцеві.

- ☀ Як ти ставишся до вчинку хлопця? Чи варто так робити? Чому?

3. Прочитай прислів'я.

Не купуй, що треба, — все треба; купуй, що необхідно.

- ☀ Про яку фінансову поведінку розповідає його зміст?
- ☀ Трьома словами опиши характер людини з такою поведінкою.
- ☀ Чи справді маємо купувати тільки необхідне? Чому?

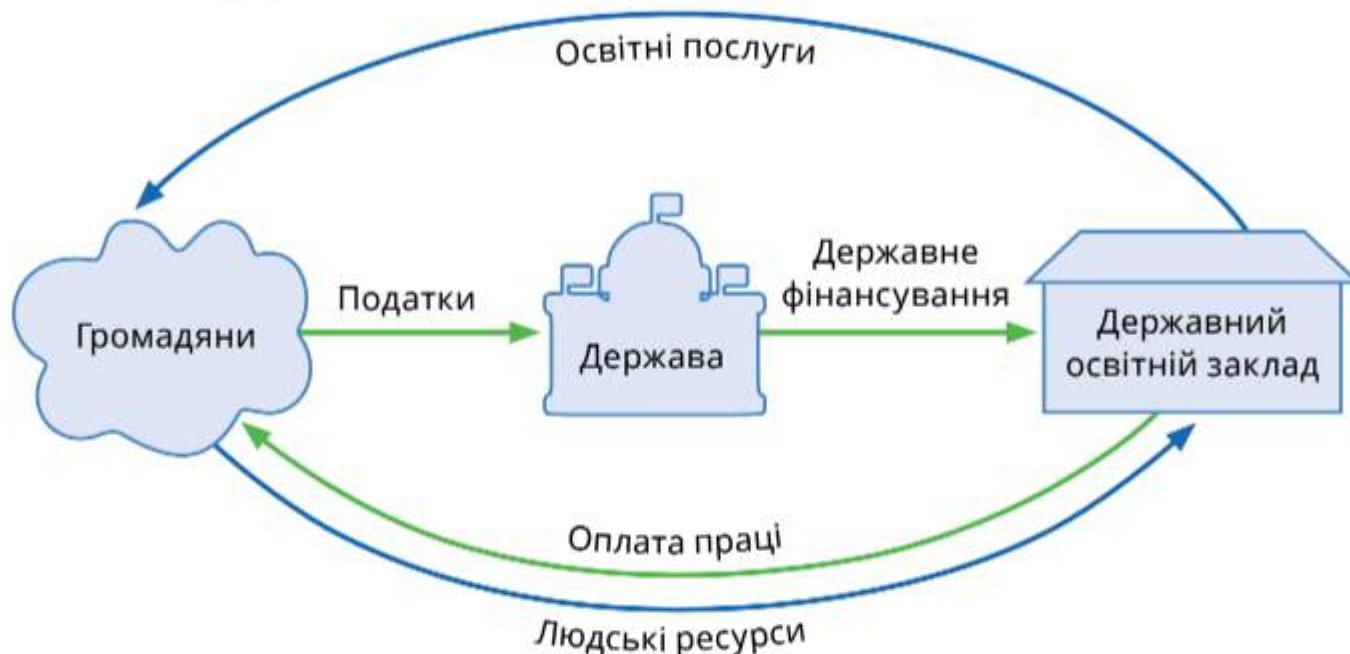
4. Ознайомся із ситуацією та поміркуй.

Бабуся Поліни купує всі товари на базарі — овочі, м'ясо, посуд і навіть електроприлади, — бо це значно дешевше.

☀ Чи варто так робити? Які товари справді краще купувати на базарі, а які не варто? Аргументуй. Що ризикує втратити бабуся?

5. Розглянь спрощену схему економічних відносин між громадянами, державною школою і державою.

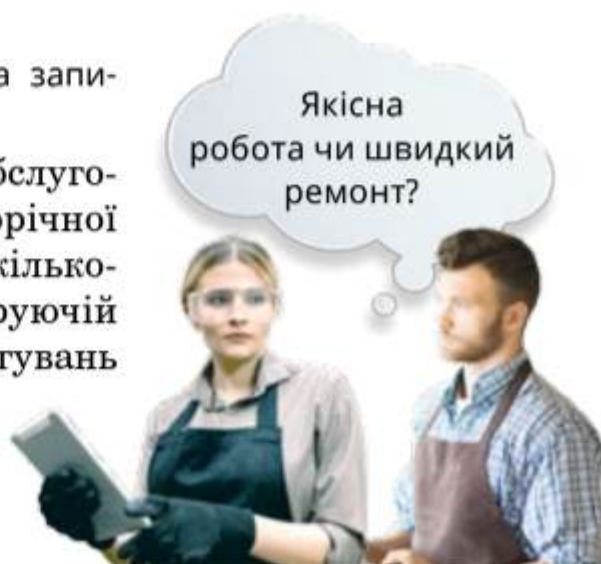

- ☀ Хто фінансує безоплатну освіту школярів? Опиши рух грошей.
- ☀ Кому надає послуги школа?
- ☀ Які людські ресурси використовують заклади освіти?
- ☀ Чи є безоплатна освіта суспільним благом?
- ☀ Як ти гадаєш, навіщо у відносинах громадян і закладів освіти потрібна держава? Що зміниться, якщо її виключити з цих відносин?

6. Проаналізуй ситуацію і дай відповіді на запитання.

У керуючій компанії “А”, що обслуговує житлові будинки, розмір щорічної премії працівників залежить від кількості звернень мешканців. А в керуючій компанії “Б” — від швидкості реагувань на звернення.

- ☀ Яку компанію ти обереш для обслуговування твого житлового будинку? Чому?

РОЗДІЛ 2 • РОДИННІ ФІНАНСИ

svitdovkola.org/pfg8/7

§7. Ресурси й наші потреби

Навчання ніколи не вичерпує розум.

*Леонардо да Вінчі,
італійський митець, учений, винахідник*

- ✳ Чи можна назвати розум ресурсом? Як ти вважаєш, чи він обмежений?
- ✳ А чи можеш ти сказати, що в нас безмежні потреби в навчанні? Чому?

Ідея — ресурси — реалізація

Часом кожного з нас осяює нова ідея. “Треба неодмінно її втілити!” — кажемо ми собі. І справді, якщо ідея вдала й цікава, варто спробувати її реалізувати. Тоді вона працюватиме й буде цінною не лише для її автора, але й для тих, хто скористається її результатами.

Із чого розпочати втілення ідеї? По-перше, слід зважити всі за і проти й оцінити, чи справді ідея варта реалізації. Що принесе втілення ідеї нам та іншим? Навіщо потрібно те, що ми створимо? Чим воно краще за те, що вже є? Кому саме буде потрібне?

По-друге, визначити, які ресурси в нас є, а яких бракує. Що треба придбати чи отримати іншим шляхом? Які вміння потрібні? Що ми вміємо, а чого маємо навчитися?

По-третє, зрозуміти, чи є в нас час для втілення ідеї, і скласти план дій. Маючи план, можемо сміливо розпочинати, бо “з лежі не справиш одежі”.

1. Пригадай ситуації, коли ти тобі вдалося реалізувати свою ідею. Що допомогло тобі в цьому процесі?

Якщо все робити самостійно, то втілення ідеї може забрати надто багато часу. Краще працювати командою: у кожного/кожної свої здібності, кожен/кожна вміє щось добре робити. Тому, об’єднавшись, усі виграють: стануть сильнішими й зможуть створити щось креативне, цікаве, таке, чого ніхто досі не робив.

Ресурси — це все, що можна використати для досягнення певної мети.

Активи — ресурси, що належать людині чи організації і мають економічну цінність.

2. Уявіть, що ви родиною відкриваєте невелике кафе, де готуватимете каву та канапки. У вашому населеному пункті вже є кілька таких кафе, тож маєте придумати щось особливе, щоб зацікавити клієнтів.

- ☀ Поміркуйте, чому люди придуть саме до вас. У чому буде унікальність і привабливість для покупців вашого кафе?
- ☀ Що вам потрібно для втілення ідеї? Які ресурси ви маєте задіяти? Що для цього треба зробити?

Природні:

земля, вода,
паливо тощо

Людські:

працівники, інвестори,
консультанти

Ресурси

Фінансові:

власні гроші,
інвестиції, позики

Особистісні:

креативність, лідерські
якості тощо

- ☀ Створіть план утілення задуму.
- ☀ Як ви гадаєте, чи звертаємо ми увагу на ресурси, коли втілюємо ідеї?
- ☀ Обчисліть витрати на виробництво товару в кафе — на виготовлення кави й канапок. Скільки в цих витратах важать ресурси?

Собівартість — витрати на виробництво одиниці продукції (товару).

Для прибуткової роботи підприємства ціна має покривати собівартість продукції, витрати на її продаж, рекламні та інші витрати.

Собівартість +
інші витрати

При-
буток

Ціна

- ☀ За яку ціну ви можете продавати каву й канапки? Що дає вам змогу підвищити ціну на товар?

Ціна — це вартість одиниці товару, за яку продавець готовий її продати.

- ☀ Як гадаєте, чи ефективно працюватиме ваше кафе: чи багато в ньому буде відвідувачів, чи отримуватимете ви прибуток?

Що впливає на ціну

Ти вже знаєш, що до складу собівартості товару входить вартість ресурсів, потрібних для його виготовлення. Тож ціна товару залежить від цін на ресурси. Адже виробничі підприємства майже щодня закуповують матеріали, деталі, бензин, воду, електрику тощо.

Від чого ще залежить ціна товару? Ти помічав/помічала, що коли певного товару мало, то ціни на нього високі? Перші кабачки, полуниця, рання картопля тощо завжди коштують набагато більше, ніж коли їх стає багато на ринку.

Це добре знають фермери, тому придумують різні способи, як виростити й продати ранню продукцію, доки на ринку її ще мало. Так у всьому. Якщо на вулиці, де гуляє багато людей, є лише одне кафе, ціни в ньому високі.

Так само ціна ресурсів залежить від їх кількості на ринку. Ціна немов повідомляє про кількість певного ресурсу. Якщо ціна зростає, то це означає, що його кількість зменшується, тому ресурс потрібно використовувати ощадливо. Навпаки, низька ціна на певний ресурс означає, що його достатньо.

3. Дізнайтеся, на які товари ціни зараз зростають. Що порадите зробити своїй родині?

- ☀ Чи означає це, що потрібно терміново купувати ці товари, аби був запас? Чому?
- ☀ Запас яких товарів варто завжди мати в господарстві родини? А які товари запасати не слід? Чому?

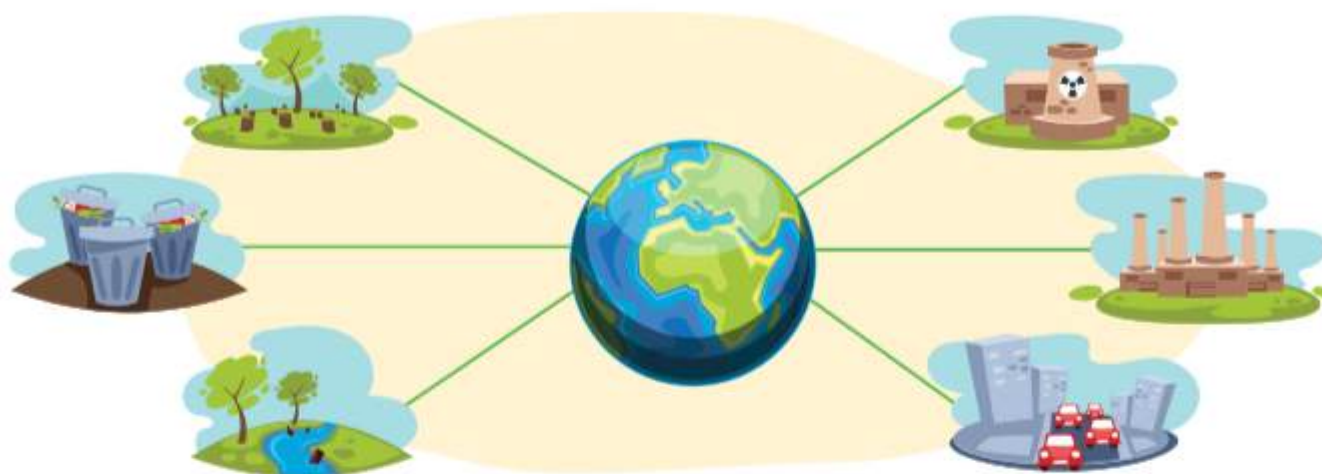
Глобальні проблеми людства й ресурси

Перед кожною родиною іноді постають проблеми й виклики, які вона розв'язує гуртом. Так само вирішують власні проблеми й країни. Іноді кілька країн об'єднуються. А деякі важливі для всього людства питання можна розв'язати лише спільними зусиллями людей усіх країн світу. Це глобальні проблеми людства.

Глобальні проблеми — найважливіші проблеми сучасності, які стосуються людства загалом. Ці проблеми створюють загрозу існуванню людства, бо призводять до значних, часто незворотних змін на Землі. Розв'язати їх або принаймні зменшити наслідки можна лише у співпраці.

4. Роздивися ілюстрацію. Про які глобальні проблеми людства вона розповідає? Чи вичерпний цей перелік?

Приклади глобальних проблем людства

- ☀ Підготуй коротке повідомлення (можеш створити презентацію до 5 слайдів) про одну з глобальних проблем людства. Які потреби людей спричинили цю проблему? Чи можна ці потреби обмежити? Як саме?
- ☀ Розкажи про результати свого дослідження в класі. З однокласниками та однокласницями визначте, які проблеми людства пов'язані з тим, що певні ресурси вичерпні або їх замало.

Безмежні потреби та вичерпні ресурси

На перший погляд здається, що на Землі невичерпні запаси ресурсів, які можуть задовольнити всі наші потреби. Але такими є лише енергія сонця, вітру, текучої води. Решта ресурсів є вичерпними, тому маємо думати про майбутнє.

Вичерпні ресурси — це ресурси, обсяги яких зменшуються в процесі використання.

Деякі вичерпні ресурси можуть відновитися з часом, наприклад чисте повітря, прісна вода, родючий ґрунт, ліси тощо. Для відновлення інших — вугілля, нафти, мінералів тощо — потрібні мільйони років. Такі ресурси називають невідновними. Тому держави й міжнародні організації вводять жорсткі обмеження на їх використання. Будь-який ресурс не можна витрачати бездумно.

Невідновні ресурси — це ресурси, що після їх вичерпання не можуть бути відновлені або відновлюються зі швидкістю, значно меншою, ніж швидкість їх використання.

5. Пригадай, які ресурси є відновними. Наведи приклади відновних ресурсів, які твоя родина використовує в повсякденному житті.

Для виготовлення певних речей потрібні рідкісні й цінні матеріали, запаси яких обмежені. Наприклад, золото активно використовують у сучасній електроніці, срібло — у сонячних батареях і в медицині, літій — в акумуляторних батареях для смартфонів, електромобілів тощо.

Є рідкісні мінерали, які сьогодні використовують переважно в ювелірній справі, предметах декору або як колекційні. Але, можливо, такі матеріали стануть незамінними в технологіях майбутнього.

Обмеженість ресурсів означає їх рідкісність, дефіцит, а також досить малу їх кількість порівняно з потребами людей.

Попри обмеженість ресурсів, потреби людей увесь час зростають. Ми хочемо мати сучасну техніку, жити в розумних будинках, їздити в зручному для нас транспорті, розважатися тощо.

6. Знайди інформацію, як із часом змінювалася побутова техніка.

Як гадаєш, чому так відбувається?

☀ Які потреби людей підштовхують виробників до розробки технічних новинок?

☀ Як зростання наших потреб позначається на використанні ресурсів?

Щоб не виснажити запаси ресурсів, маємо весь час шукати баланс між своїми потребами й кількістю ресурсів, які є в нашому розпорядженні.

Отже, однією з глобальних проблем людства є вичерпність ресурсів: люди споживають без обмежень і виснажують запаси. Але людство не може зупинити науково-технічний прогрес, тому потребує ще більше ресурсів. Як розв'язати цю суперечність? Вчені працюють над переходом на інші види ресурсів, шукають екологічні способи їх заміни. Для збереження ресурсів також необхідні економія, оптимізація витрат, ресурсозберезувальні технології тощо.

1. Собівартість товару залежить від вартості ресурсів, потрібних для його виробництва.
2. Ціна ресурсу залежить від його обмеженості: якщо ціна на якийсь ресурс зростає, то це означає, що його кількість зменшується.
3. Ресурси можуть бути обмеженими й вичерпними: маємо враховувати це, використовуючи їх.
4. Однією з глобальних проблем людства є вичерпання ресурсів, оскільки більшість із них є невідновними.

svitdovkola.org/pfg8/8

§8. Потреби й наш вибір

Є два способи стати щасливим: поліпшити реальність чи знизити очікування.

*Джоді Піколт,
американська письменниця*

- ✧ Про які два підходи до задоволення потреб ідеться у висловлюванні?
- ✧ Що, на твою думку, має робити людина, якщо в неї є потреба, яку вона не змогла задовольнити?

Різноманіття потреб людини

У кожної людини є потреби — і це нормально. Частина наших потреб лишається сталою протягом усього життя (потреба в їжі, любові, захисті тощо). А деякі змінюються, бо залежать від розвитку людини, віку, конкретної ситуації.

1. Пригадай та занотуй свої потреби в дошкільному віці, 1, 4 і 8 класах. Які потреби змінилися? Чому? Твої потреби зросли чи зменшилися?
- ✧ Поміркуй, які з твоїх незмінних потреб першочергові.

Потреба — це те, що необхідно людині, групі людей чи суспільству загалом. Саме потреби, точніше прагнення їх задовольнити, є рушійною силою активності людей.

Психолог Абрагам Маслоу виокремив 5 категорій потреб людини і розташував їх у певній ієрархії, відомій як **піраміда потреб Маслоу**. В її основі — найважливіші, так звані базові, потреби людини (повітря, їжа, вода, житло тощо), а на вершині — особистісні потреби (визнання, самовираження тощо). Коли потреби нижчого рівня задоволені хоча б частково, людина починає задовольняти потреби вищих рівнів.

Щоб зрозуміти, що А. Маслоу називав самоактуалізацією, п'ятий рівень піраміди поділяють ще на три.

- життя: прагнення знайти своє місце у світі, відчувати значущість свого існування
- прагнення до краси в природі, мистецтві, повсякденному житті; бажання створювати красу, самовиражатися у творчості
- пізнавальні потреби: прагнення до знань, бажання досліджувати нове, розвивати мислення

2. Роздивіться піраміду Маслоу. Потреби яких рівнів найбільше змінюються із часом? Які потреби зростають найшвидше? Чи можете пояснити, чому так відбувається?

- ✿ Визначте потреби, що їх можуть задовольнити певні товари (послуги).

Чи справді всі потреби необхідно задовольняти?

3. Запиши 20 своїх потреб. Тепер викресли зі списку 5 потреб, задоволення яких може почекати.

- ✿ Визнач, потреби яких рівнів за пірамідою Маслоу ти викреслив / викреслила?
- ✿ Викресли ще 5 потреб. Які потреби залишилися у твоєму списку? До яких рівнів піраміди Маслоу вони належать?
- ✿ Разом обговоріть, які з потреб можна обмежувати. Коли це варто робити?

У нас багато потреб, ба більше — їхня кількість увесь час зростає. На це впливає зміна умов нашого життя, суспільство, освіта, оточення, науково-технічний прогрес і навіть дорослішання. Наші потреби справді практично безмежні, проте варто розуміти, що далеко не безмежні наші можливості. Ми маємо зважати на наші власні можливості та можливості родини, потреби всіх, хто живе поряд, і дбайливо ставитися до довкілля.

4. Ознайомся із ситуацією.

У родині троє дітей. Старша дитина вступила до університету, і їй для виконання завдань потрібен новий, потужніший комп'ютер. Ще двоє дітей навчаються в школі онлайн. Купити відразу три персональні комп'ютери складно.

- ✿ Продумай, які варіанти виходу з такої ситуації є в родини. Який ти порадиш вибрати? Обґрунтуй.
- ✿ Пригадай ситуації, коли у твоїй родині також вибирали між різними варіантами задоволення потреб членів родини. Який вибір робили? Що на це впливало?

У повсякденному житті всі ми часто змушені вибирати: іноді це дається нам легко, а іноді ми неабияк замислюємося. Вирішити нам допомагає відповідальність перед собою та іншими людьми, необхідність, поради й досвід інших, знання, інтуїція тощо.

5. З однокласниками та однокласницями пригадайте попередній тиждень. Коли вам було потрібно вибирати? Які були варіанти? Чим ви керувалися, вибираючи один із них? Чи складно було вибирати?

Чи ти помічав/помічала, що коли є багато варіантів вибору, то вибирати насправді складніше? Уяви себе в супермаркеті, де є 20 сортів яблук. Чи складно буде вибрати? Із збільшенням варіантів вибору ростуть і наші очікування, хочеться вибрати найідеальніший варіант з усіх можливих... Учися зважувати всі за і проти, вибирати й нести відповідальність за свій вибір. Від помилок ніхто не застрахований, на помилках вчаться.

Економія має бути розумною

Вибір справді робити непросто, тому в процесі вибору часом виникає необхідність зекономити. Проте маємо пам'ятати: розумна економія допомагає вивільнити гроші й задовольнити свої потреби, а надмірна може обернутися додатковими витратами, навіть втратами.

Хоча економити електроенергію важливо, але не можна не вмикати світло, коли за вікном темно, а треба зробити уроки чи прочитати книжку. Так можна зіпсувати зір. Тому шукаємо компроміс між нашими потребами й необхідністю дбайливого ставлення до ресурсів.

Ощадливість (розважливість, економність) — система дій, що зумовлюють мінімізацію витрат ресурсів; дбайливе їх використання.

А щоб не обмежувати себе, можна спрямувати зусилля на ефективне споживання. Скажімо, замість економії електроенергії шляхом обмеження своїх потреб у світлі можна придбати енергоефективні лампи. Такі лампи споживають у декілька разів менше енергії, ніж, наприклад, лампи розжарювання, а світла дають стільки ж.

Енергоефективність — розсудливе, доцільне (раціональне) використання енергоресурсу. Наприклад, це використання меншої кількості енергії для підтримання того самого рівня виробництва.

6. З однокласниками та однокласницями пригадайте, яких заходів уживаєте в родині, щоб ощадливо споживати електроенергію. Які з них спрямовані на обмеження споживання, а які — на підвищення енергоефективності вашої оселі?

- ☀ Як можна споживати електроенергію ще ефективніше?
- ☀ Чи виправдані додаткові витрати на підвищення енергоефективності?

Поміркуймо: чи завжди, купуючи дешеві речі, ми справді економимо? Тобі, певно, відомий вислів “Ми не такі багаті, щоб купувати дешеве”.

7. Розгляньмо ситуацію.

Брат і сестра вирішили щодня пробігати 6 км. Для заняття спортом купили шкарпетки: Данило знайшов на ринку дуже дешеві шкарпетки по 15 грн і купив 4 пари, а Аліса обрала 2 пари якісних по 60 грн. Уже через 2 тижні шкарпетки Данила “розлізлися”, ще й пофарбували білі кросівки. А в Аліси навіть після активних занять шкарпетки не втратили якості.

- ☀ Чому Данило зробив такий вибір? Що він не врахував? Як міг уникнути проблеми?
- ☀ Наведи приклади з власного життя, коли ти вибирав / вибирала між ціною та якістю?
- ☀ Чи завжди ціна є показником якості товару? Чому?
- ☀ Яку глобальну проблему людства допомагає розв'язувати купівля речей із більшим терміном використання?

1. Усі наші потреби можна розподілити щонайменше за 5 щаблями, де найнижчий щабель — базові потреби людини, а верхній — потреби особистості в самореалізації.
2. Потреби людства весь час зростають, тому маємо шукати компроміс між задоволенням потреб і дбайливим ставленням до ресурсів.
3. Бажання людини безмежні, проте не безмежні її можливості. Тому, задовольняючи власні потреби, пам'ятаймо й про потреби інших людей, передусім членів родини.
4. У деяких ситуаціях якість покупки важливіша за економію грошей.

svitdovkola.org/pfg8/9

§9. Плануємо доходи й витрати

Остерігайтеся навіть дрібних марних витрат, бо маленька течя може потопити великий корабель.

*Бенджамін Франклін,
один із засновників США,
політичний діяч, учений, письменник*

- ✧ Про яке поводження з грошима йдеться у висловлюванні?
- ✧ Які витрати ти вважаєш марними? Чому? Чи справді всі витрати, що не є необхідними, марні?

Що допомагає задовольнити наші потреби

Ти вже знаєш потреби твоєї родини, розумієш, чим вони відрізняються в кожного з її членів, які з них варто задовольняти передусім, а які можуть почекати. Розгляньмо, звідки надходять гроші для задоволення цих потреб, тобто як формується дохід родини.

1. Поміркуй, якими можуть бути джерела доходів родини. Запиши їх у стовпчик.

- ✧ Познач ті витрати, які ти вважаєш основними (необхідними), а які — додатковими.

Дохід особистий (родинний) — гроші, які людина (родина) отримує з різних джерел: зарплата, пенсія, одноразові виплати, подарунки тощо.

Джерела доходів родини різні, але зазвичай можна виділити основні — з них родина отримує найбільше грошей. Дохід може бути постійним або разовим, активним чи пасивним.

Активний дохід отримують шляхом обміну на гроші часу та праці, тобто він потребує докладання зусиль. Прикладом такого доходу є заробітна плата.

Активний дохід пов'язаний з активною діяльністю, застосуванням умінь та навичок. Такий зарібок безпосередньо пов'язаний з обсягом та якістю виконаної роботи або кількістю відпрацьованого часу. Для більшості людей активний дохід є основним джерелом доходу. Водночас за роботу ми отримуємо не лише гроші. Працюючи, ми здобуваємо нові знання, досвід. Взаємодія зі співробітниками, клієнтами розширює коло спілкування.

Якщо людина вже заробила певну суму грошей, вона може розмістити їх на банківському депозиті й щомісяця отримувати відсотки. При цьому людина не витрачає часу та зусиль на роботу, бо, як кажуть, “працюють гроші”.

Такий дохід називають пасивним. Усі, мабуть, мріють про життя, коли можеш відпочивати, мандрувати, розважатися, не дбаючи про гроші. Але щоб можна було жити на відсотки, коли вийдеш на пенсію, треба покласти на депозит значну суму, яку спочатку необхідно заробити.

Найпоширенішими в Україні видами пасивного доходу є відсотки від депозитів, державних облігацій, плата від здачі в оренду квартири, авто

Пасивний дохід — це дохід, який не залежить від щоденної діяльності людини, його джерелом є інвестиції, здача в оренду майна, роялті тощо.

тощо, доходи від цінних паперів (акцій). Тож наші гроші та матеріальна власність (майно) можуть приносити нам дохід. Пасивний дохід не лише забезпечує нагальні потреби, а й дає більше впевненості в нашому майбутньому.

Проте необов'язково накопичити велику суму грошей, щоб отримувати пасивний дохід. Продукти інтелектуальної праці теж приносять гроші їхнім авторам. Якщо письменник написав книжку і вона стала

бестселером, він отримає дохід від кожного проданого примірника — роялті. Це стосується всіх митців — музикантів, співаків, акторів, сценаристів, художників, скульпторів та інших. Винахідник може захистити свій винахід патентом і отримувати оплату від того, хто захоче використати його ідею. Вдалий рекламний слоган, логотип компанії — це теж продукти інтелектуальної праці, які стають джерелом пасивного доходу для їхніх творців.

2. Дізнайся, якими можуть бути джерела активного й пасивного доходу. Склади кросворд про джерела доходу.

☀ Поміняйтеся кросвордами з однокласником чи однокласницею. Розв'яжіть кросворди одне одного. Що нового про джерела доходу ви дізналися?

3. Родина Андрійчуків здає квартиру подобово: майже щодня там змінюються квартиранти, тому потрібно прибирати, прати постіль, шукати нових клієнтів. Це активний чи пасивний дохід? Аргументуй.

Куди витрачає кошти родина

Тепер поміркуємо, як родина витрачає кошти на задоволення своїх потреб і як зробити так, щоб це було на користь усім у родині. Звісно, складно спланувати все до копійки, але маємо знати витрати приблизно, щоб розуміти, чи вистачить грошей на необхідне.

Пам'ятаймо формулу **доходи > витрати**.

Витрати особисті (родини) — гроші, які людина (родина) витрачає, щоб задовольнити потреби.

Щоб спланувати витрати якнайточніше, пригадаймо, які платежі здійснюємо щомісяця, тобто **регулярно**. Це плата за комунальні послуги, мобільний зв'язок, інтернет, кабельне телебачення тощо.

Є витрати, точна сума яких нам відома наперед, наприклад на інтернет, заняття в танцювальному гуртку чи спортивній секції. Такі витрати називають **фіксованими**. Їх планувати найлегше.

Щомісяця ми також купуємо продукти, ліки, сплачуємо за проїзд, інші послуги... Наперед ми знаємо не точну, а орієнтовну суму, однак такі витрати теж регулярні.

Часом нам необхідно придбати новий одяг, взуття, посуд, товари для дому тощо. Такі витрати є **нерегулярними**, ми здійснюємо їх, коли виникає потреба. При цьому вони можуть бути як необхідними (обов'язковими), так і бажаними (необов'язковими). Звичайно, про ці витрати ми також маємо пам'ятати.

Під час планування бюджету потрібно враховувати, що можуть трапитися **непередбачувані** витрати. Наприклад, пікнік для родичів, які раптово приїхали в гості, ремонт техніки, витрати на лікування, якщо хтось захворів, тощо. Точної суми на такі витрати передбачити неможливо. Для цього в бюджеті родини має бути **резервний фонд**.

4. Проаналізуй щомісячні витрати типової родини. Запиши їх у стовпчик. Познач витрати: необхідні — бажані, планові — незаплановані, регулярні — нерегулярні, фіксовані — нефіксовані.

- ☀ Поспілкуйся з однокласниками та однокласницями. Які витрати у ваших записах однакові, а які відрізняються?
- ☀ Разом поміркуйте, які витрати у вас найчастіше збігаються: необхідні чи бажані, планові чи незаплановані, регулярні чи нерегулярні, фіксовані чи нефіксовані?
- ☀ Чи завжди необхідні витрати є фіксованими? Наведи приклади.

Плануємо доходи та витрати родини

Для того щоб наші витрати не перевищили доходи, маємо планувати їх заздалегідь. Як правило, такий план складають на певний період і далі намагаються його дотримуватися. Звичайно, у житті бувають різні форс-мажори, тож доводиться змінювати плани. Але, плануючи, завжди варто враховувати імовірність непередбачуваних витрат.

План майбутніх доходів та витрат родини на місяць — це місячний бюджет родини. Його зручно складати у вигляді таблиці, яка наочно демонструє фінансове життя родини.

Ми наче зважуємо на терезах доходи та витрати й бачимо, скільки можемо заощадити, де нам доведеться зекономити, скільки коштів можемо витратити. Або скільки ще слід заробити, щоб вистачило на необхідне.

Є покупки, що їх ми не можемо придбати за доходи одного місяця. Але це не завжди означає, що вони нам недоступні. Просто на такі витрати треба відкладати впродовж певного часу.

Заощадження — це частина доходу, яку не використовують на поточне споживання, а зберігають для задоволення майбутніх потреб.

Бюджет — план доходів і витрат певного суб'єкта (людини, родини, підприємства, проєкту, країни тощо) на певний період.

Як краще це робити? Варто щомісяця робити заощадження. Так можна зібрати гроші на великі покупки — машину, холодильник, комп'ютер, телевізор тощо. А ще на освіту, поїздки, подарунки друзям.

Пам'ятаймо також і про непередбачувані витрати (лікування, ремонт техніки). Необхідно завжди мати недоторканий резервний фонд — заощадження “на чорний день”, на випадок втрати роботи, стихійного лиха, інших форс-мажорів. Це наша фінансова “подушка безпеки”, яка дасть нам упевненість у майбутньому і забезпечить виживання в разі можливої життєвої катастрофи.

Звісно, ми не можемо завчасно все прорахувати до копійки, але маємо добре орієнтуватися у своїх доходах і витратах. Тоді зможемо спланувати витрати так, щоб вистачало на все.

5. Поміркуй, яким може бути бюджет твоєї власної майбутньої родини. Визнач, який основний дохід родини, які найбільші витрати. Чи має родина заощадження? На що їх планує витратити?

✳ Порівняй доходи та витрати й поміркуй, скільки грошей за місяць може заощадити твоя родина.

Вивчаємо бюджет і розмірковуємо

Отже, бюджет допомагає нам наочно побачити доходи й витрати, проаналізувати й за потреби оптимізувати використання фінансових ресурсів.

Аналізуючи бюджет, для зручності обчислюють різницю між доходами й витратами. Цей показник називають балансом.

Баланс — це співвідношення між доходами й витратами в бюджеті.

Уявімо бюджет родини у вигляді терезів, що зважують доходи й витрати. Це допоможе нам відповісти на дуже важливі запитання. Як живе родина сьогодні? Чи має борги, заощадження? Що чекає на родину в майбутньому?

БЮДЖЕТ РОДИНИ

Дефіцитний

Збалансований

Профіцитний

Доходи < Витрати

Доходи = Витрати

Доходи > Витрати

Родина живе в боргах, не може погасити кредити

Родина не має заощаджень, живе "від зарплати до зарплати"

Родина має заощадження, які дозволяють подбати про майбутнє

В економіці та державному управлінні часто вживають термін **домогосподарство**. Це особи, які мешкають разом і забезпечують себе всім необхідним для життя. Вони ведуть спільне господарство, частково або повністю об'єднують і витрачають кошти.

Як правило, домогосподарство — це родина (батьки, їхні діти, дідусі й бабусі). Але домогосподарством називають й окрему людину, якщо вона самостійно веде господарство. Іноді люди, які не є родичами, об'єднуються, щоб спільно вести господарство ефективніше.

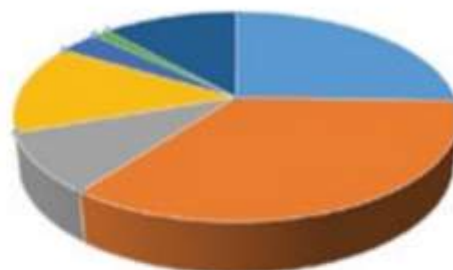

6. Роздивися місячний бюджет родини Кузьменків.

- ☀ Який баланс її бюджету? Цей бюджет дефіцитний чи профіцитний?
- ☀ Який дохід у цієї родини активний, а який пасивний?
- ☀ Які зі щомісячних витрат родини ти вважаєш обов'язковими?
- ☀ Яку інформацію ти можеш отримати з діаграм, не заглядаючи в таблицю?

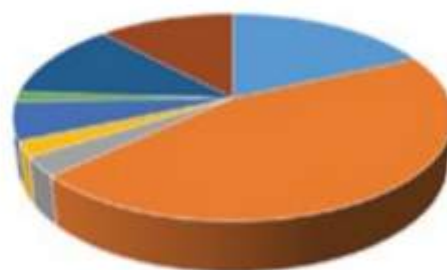
МІСЯЧНИЙ БЮДЖЕТ РОДИНИ КУЗЬМЕНКІВ

Доходи		
Стаття доходів	грн	%
Зарплата матері	11 000	26 %
Зарплата батька	15 000	35 %
Пенсія дідуся	4 000	9 %
Пенсія бабусі	6 000	14 %
Підробіток мами	1 500	3 %
Відсотки за депозитом	600	1 %
Надання в оренду квартири	5 000	12 %
Разом	43 100	100%

- Зарплата матері
- Зарплата батька
- Пенсія дідуся
- Пенсія бабусі
- Підробіток мами
- Відсотки за депозитом
- Надання в оренду квартири

Витрати		
Стаття витрат	грн	%
Комунальні платежі	6 000	18 %
Харчування	15 000	45 %
Сімейний абонемент у спортклуб	1 000	3 %
Кишенькові гроші дітям	800	2 %
Відпочинок родиною	2 000	6 %
Гурток малювання	500	2 %
Одяг, взуття	4 000	12 %
Ліки	4 000	12 %
Разом	33 300	100%

- Комунальні платежі
- Харчування
- Сімейний абонемент у спортклуб
- Кишенькові гроші дітям
- Відпочинок родиною
- Гурток малювання
- Одяг, взуття
- Ліки

7. Родина Кузьменків планує літній відпочинок заздалегідь. Вони хочуть провести 10 днів у Карпатах. Родина розглядає такі варіанти: готель 40 000 грн; коледж 12 000 або 24 000 грн; кімната в хаті 4 000 грн. Який варіант відпочинку ти запропонуєш цій родині? Обґрунтуй свою відповідь.

1. Активний дохід — це зарплата або дохід від будь-якої діяльності, що потребує витрати часу (робота, ведення бізнесу).
2. Пасивний дохід можна отримувати без щоденної діяльності, це інвестиції, здача в оренду майна, роялті тощо.
3. Бюджет — план доходів та витрат людини (родини, підприємства, країни) на певний період.
4. Щоб планувати своє майбутнє, важливо знати баланс своїх доходів і витрат.

svitdovkola.org/pfg8/10

§ 10. Кишенькові гроші — це свобода чи відповідальність?

Сів у човен — греби сам.

*Курт Воннегут,
американський письменник*

- ✿ Як гадаєш, у висловлюванні йдеться лише про самостійність чи також про відповідальність? Поясни свою відповідь.
- ✿ На що варто зважати, коли витрачаєш власні гроші? Чому?

Гроші мої, але...

Пригадай відчуття, коли батьки вперше дали гроші в повне твоє розпорядження. Свобода! Свобода? А може, ще й відповідальність? Розберімося докладніше.

З одного боку, можеш купувати що хочеш, хоч усе витрати на розваги. Звичайно, так можна. Але, з іншого боку, в тебе є бажання: новий смартфон, крутий джойстик, кросівки, джинси... Не все з цього куплять тобі батьки, адже ти не один/одна в родині і в інших рідних є свої потреби, які можуть бути необхіднішими, ніж твої бажання. Пам'ятай: гроші потрібно заробити, тому витрачати їх слід обачно. Свобода, відповідальність і незалежність насправді взаємопов'язані, бо немає прав без обов'язків.

Кишенькові гроші — гроші, які батьки (родичі) регулярно виділяють дитині й довіряють повністю розпоряджатися ними.

1. Ставлення до кишенькових грошей може бути різним: "Витрачаю й ні на що не зважаю", "Витрачаю тільки на щось вагоме для мене", "Витрачаю відповідально, але не відмовляю собі в розвагах".

- ☀ Наведи аргументи за і проти для кожного варіанта витрачання власних грошей.
- ☀ Поділіться з однокласниками та однокласницями думками, як варто і як не варто ставитися до кишенькових грошей, обговоріть у класі.
- ☀ Розкажіть свої секрети розпоряджання кишеньковими грошима молодшим знайомим. Можете записати відео.

Міркуємо та витрачаємо

У кожного/кожної свої потреби, і кожен/кожна по-своєму розставляє пріоритети, тому єдиного алгоритму витрачання кишенькових грошей немає. Можна радитися з батьками й рідними, знайомими, пробувати різні підходи, вибирати оптимальний для себе, враховуючи власний досвід.

Дослідники опублікували перелік того, на що відкладають кишенькові гроші британські підлітки. А на що, як ти гадаєш, збирають твої однолітки в Україні?

2. Виконайте мініпроект і попрацюйте групами: проведіть невелике опитування про використання кишенькових грошей серед однолітків та серед учнів молодших класів. Побудуйте діаграми, узагальніть і порівняйте результати.
3. Створи список своїх потреб, познач у ньому "+" все, за що платять твої батьки. Від яких потреб не можна відмовитися?
 - ☀ Які власні потреби ти оплачуєш зі своїх кишенькових грошей? Визнач пріоритети.
 - ☀ Чи все зі списку потреб можеш придбати за тиждень? Як діяти в такому разі?
 - ☀ У чому проявляється твоя фінансова незалежність? Як її можна зміцнити?

4. Поміркуйте над ситуацією.

Аліса влаштовує свято, на яке хоче запросити весь клас. Дідусь із бабусею порадили їй пошукати магазини, де продукти можна купити дрібним гуртом.

- ☀ Складіть бюджет святкового столу.
- ☀ Порівняйте суми, потрібні для закупівлі товарів за звичайними цінами і за гуртовими.
- ☀ Обчисліть, скільки відсотків може зекономити Аліса.

Як можна заробляти та навіть це робити

До кишенькових грошей від батьків часто додаються подарунки від родичів, знайомих, зокрема на день народження. Але ми вже говорили, що наші бажання безмежні і грошей на все нам ніколи не вистачить. Тому варто впорядкувати власні потреби і розмежувати ті, що можна задовольнити, й ті, що на сьогодні є фантастичними (наприклад, мрія полетіти туристом у космос). А тепер можна спланувати, скільки потрібно часу, щоб назбирати необхідну суму грошей.

5. Поміркуй над ситуацією.

У вересні троє підлітків запланували купити собі цифрові фотоапарати, щоб узяти їх на відпочинок на зимових канікулах. Їм потрібно зібрати необхідні кошти, і для розрахунків вони скористалися таблицею.

✴ Роздивися таблицю. Чиє бажання найімовірніше здійсниться? Що порадиш іншим?

	Марина	Дмитро	Надія
Вартість фотоапарата, грн	4599	4599	16499
Можу взяти із заощаджень, грн	800	0	2000
Невдовзі планую дохід, грн	0	0	2500
ВСЬОГО маю, грн	800	0	4500
Ще потрібно зібрати, грн	3799	4599	11999
Щотижня можу зекономити , грн	100	100	150
Щотижня можу заробляти , грн	100	0	80
Кількість тижнів, щоб зібрати всю суму	19	46	52

Хороший спосіб збільшити кількість кишенькових грошей — заробити. Працювати у вільний від навчання час (за згодою батьків) підліткам дозволяється з 14 років. Де саме? Допоможуть фантазія й винахідливість, адже навіть за приємну прогулянку можна отримати гроші. Наприклад, можна вигулювати собаку, допомагати дітям з уроками або сусідам по господарству тощо — варіанти є.

6. Подивіться відео й статистику, як заробляють діти в Україні та за кордоном. У групі придумайте креативні та приємні способи заробляння грошей, але без шкоди для навчання.

7. Заплануй яку-небудь покупку та обчисли, коли зможеш придбати цю річ. Як можна зібрати гроші швидше?

TOP FIVE EARNING CHORES

£2.16		Washing the car
£1.73		Gardening
£1.10		Mopping the floor
£1.08		Cleaning the kitchen
£1.05		Cleaning the bathroom

Мій внесок у бюджет родини

У дружній родині всі важливі питання вирішують разом, а про великі покупки й поготів. Одна річ — купити коробку цукерок і зробити ввечері сюрприз, зовсім інша — придбати дорогий телевізор або спланувати родинний відпочинок. У таких випадках у кожного є вибір: стати осторонь і чекати або допомогти, навіть не обов'язково вкладаючи гроші. Наприклад, можна посидіти з молодшими братиками та сестричками вдома чи погуляти з ними й допомогти їм зробити уроки, прополоти город або прибрати в квартирі. Тоді батьки зможуть спокійно працювати, не відволікаючись на домашні турботи.

Але бувають випадки, коли твої кишенькові гроші можуть стати дуже важливими для родини. Наприклад, терміново потрібні кошти на лікарянню, або не вистачає грошей на випускний сестричці, або злива попсувала дах, або... Звичайно, краще б таких випадків не було, проте форс-мажори трапляються.

8. Яким може бути твій внесок до родинного бюджету в непередбачених обставинах?

☀ Як іще можна збільшити доходи родини, якщо терміново потрібні гроші?

Отже, внесок у бюджет родини може бути різним, головне — мати бажання допомагати. Тож кишенькові гроші — це свобода чи відповідальність?

Сьогодні ти можеш лише допомагати рідним, а колись вирушиш у самостійне життя, створиш власну родину. Разом ви мріятимете, плануватимете своє майбутнє і свій бюджет. Тому сміливо рухайся вперед! А якщо твої мрії важливі й для інших людей, то вони здійсняться, адже обов'язково знайдуться ті, хто тобі в цьому допоможе. Вір у це і впевнено рухайся вперед!

1. Кишенькові гроші — це твої власні гроші, якими розпоряджаєшся ти й тільки ти.
2. Гроші непросто заробити, тому витратити їх слід обачно та відповідально. Однак, попри всю відповідальність, не відмовляй собі в маленьких радощах необов'язкових, але приємних витрат.
3. Заробити власні гроші допоможуть фантазія та винахідливість.
4. Важливі покупки, як правило, планує вся родина, і кожен/кожна може зробити свій внесок у бюджет родини.

svitdovkola.org/pfg8/11

§ 11. Заощадження та депозит

На гроші треба дивитися зверхньо, але все-таки при цьому не слід втрачати їх із поля зору.

*Жак Превєр,
французький поет, кінорежисер*

- ☀ Як ти розумієш слова поета про зверхнє ставлення до грошей?
- ☀ Чому гроші “не слід втрачати з поля зору”? Що для цього потрібно робити?

Чому варто заощаджувати

Напевно, ти вже чув/чула від старших людей вислів “відкласти на чорний день”. Переважно це означає зберегти гроші на випадок якогось лиха. Звісно, не варто концентруватися на поганому, це лише один бік заощаджень. Але ошадливі та передбачливі люди завжди намагаються бути готовими до будь-якої ситуації. Саме тому в народі й виник такий вислів.

Насправді заощадження може бути й радісним очікуванням омріяного, адже частіше “заощадити” означає “відкласти про всяк випадок”. Це може бути раптова радісна подія в родичів чи знайомих — треба купувати подарунок, приїхали гості, потрібні додаткові гроші на похід у театр і музеї. Також ми заощаджуємо гроші на велику покупку, відпочинок тощо.

1. Переглянь список своїх потреб. На які з них варто витратити гроші із заощаджень? Аргументуй свою відповідь.
 - ☀ Дізнайся, на що заощаджує твоя родина.
 - ☀ Як вона збирає гроші?
 - ☀ Чи заощаджуєш ти свої кишенькові? На що саме?
 - ☀ Що допомагає тобі відкладати гроші?

Звичайно, не варто жити лише сьогоднішнім днем, треба дивитися в майбутнє. Саме для цього й потрібно заощаджувати. Проте заощадливість — це не лише нагромадження грошей, це й передбачливість. Наприклад, у деяких родинах старий, але робочий смартфон не викидають, а відкладають (раптом новий зламається). А в разі перебоїв з електропостачанням, коли розряджається телефон, у пригоді стане повербанк.

Пригадай: коли ми аналізували бюджет родини, то говорили про те, що він має бути профіцитним. Тоді різницю між доходами й витратами можна накопичувати й створювати заощадження.

Комусь здається, що заощадження мають лише ті, хто дуже багато заробляє. Але насправді кожен/кожна може навчитися доцільно і дбайливо використовувати гроші, планувати свої витрати.

2. Проаналізуйте ситуацію.

8-Б клас організовує свято. Частина учнів пропонує замовити частування в кафе, інші — придбати продукти й приготувати страви самотужки. Решта виступає за те, щоб самим готувати лише основні страви, а десерти придбати готовими. Разом з однокласниками та однокласницями порівняйте ціни на страви і продукти й вирішіть, як варто діяти.

- ✱ Складіть три бюджети святкового столу, порівняйте. Що допоможе й відсвяткувати добре, й заощадити гроші на інші потреби класу?
- ✱ Чи використовуєш ти такий підхід для заощадження власних грошей? Як це допоможе тобі в майбутньому?

Депозити — зберігаємо й примножуємо

Мати заощадження не означає, що гроші лежать у гаманці й чекають свого часу. Звісно, в обачливої людини завжди є певна кількість грошей під рукою (а раптом знадобиться?). Однак гроші мають працювати, тобто збільшуватися без нашої участі і створювати для нас пасивний дохід. Один із способів змусити гроші працювати на нас — це покласти їх на банківський депозит.

Депозитний вклад (депозит) — гроші, які вкладник передає банку в користування на певний термін. За користування грошима вкладника банк сплачує йому винагороду, яка залежить від суми та терміну вкладу, — відсотки за депозитом.

Коли кажуть про депозити, переважно мають на увазі строкові вклади. Як правило, клієнт / клієнтка не може забрати свій вклад до завершення строку (терміну), визначеного в договорі. Депозит може бути короткостроковим (від кількох днів) та довгостроковим (від 1 року). Є також безстрокові вклади, коли клієнт/клієнтка може забрати свої гроші в будь-який час, але відсотки за такимикладами переважно набагато нижчі. Зазвичай після завершення терміну вкладу клієнт/клієнтка може продовжити його на той самий термін. Залежно від умов банк сплачує відсотки за депозитом у кінці терміну або щомісяця.

3. Об'єднайтеся в групи і разом пошукайте на офіційних сайтах різних банків пропозиції щодо депозитних вкладів. Порівняйте їх. Який банк, на вашу думку, пропонує оптимальні умови? Обґрунтуйте свій висновок.

- ☀ Чи залежить прибуток від депозиту від терміну дії договору?

Обчислюємо дохід за депозитом

Що більше грошей ми покладемо на депозит, то більшу винагороду сплатить нам банк. Дохід від депозиту вимірюють у відсотках. Наприклад, ми поклали на річний депозит суму 100 грн і через рік банк виплатив нам винагороду 15 грн. Ця сума складає 15% від суми вкладу. Але терміни вкладів можуть бути різні. Як же порівняти, який вклад вигідніший? Для цього дохідність виражають у відсотках, перерахованих на термін 1 рік.

Річна відсоткова ставка за депозитом — це величина, що визначає, який відсоток від суми вкладу банк виплатить вкладнику за користування його грошима за один рік.

У депозитних договорах вказують саме річну відсоткову ставку. Як порахувати реальний дохід? Наприклад, ми відкрили депозитний вклад терміном на 3 місяці і розмістили на ньому суму 10 000 грн. За умовами договору за цим вкладом банк виплачує 12% річних. Якби наш вклад пролежав 1 рік, то ми б отримали $10\,000 \text{ грн} \times 12\% = 1200 \text{ грн}$. Але наш термін учетверо коротший, тож і наш дохід буде вчетверо меншим: $1200 \text{ грн} \times 3 \text{ міс.} / 12 \text{ міс.} = 300 \text{ грн}$. Насправді цей обрахунок не зовсім точний, бо кількість днів у місяцях різна і це також треба врахувати.

1. Дохід за рік = сума вкладу $\times$ річна відсоткова ставка
2. Дохід за 1 місяць = дохід за рік / 12
3. Дохід за весь термін вкладу = $\frac{\text{дохід за 1 місяць}}{\text{дохід за рік}} \times \text{термін депозиту (кількість місяців)}$

А ще потрібно врахувати, що з будь-яких доходів ми сплачуємо державі податки. Тож із доходів за депозитом банк отримає суми податків. У 2025 році це:

- податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) — 18%;
- військовий збір (ВЗ) — 5%.

Дохід, який залишається в нас після сплати відсотків, називають чистим доходом. Обчислимо його:

$$\text{ПДФО} = 300 \text{ грн} \times 18\% = 54 \text{ грн};$$

$$\text{ВЗ} = 300 \text{ грн} \times 5\% = 15 \text{ грн}.$$

$$\text{Чистий дохід} = 300 \text{ грн} - 54 \text{ грн} - 15 \text{ грн} = 231 \text{ грн}.$$

$$\text{Чистий дохід за депозитом} = \text{дохід до сплати податків} - \left(\text{податок на доходи} + \text{військовий збір} \right)$$

4. Розрахунок відсоткового доходу зручно робити за допомогою електронної таблиці.

Родина Яремчуків накопичує гроші на новий холодильник та вирішила покласти свої заощадження на депозит. Щоб допомогти з розрахунками, восьмикласник Сашко Яремчук склав таблицю.

Сума вкладу, грн	13 000,00
Ставка, %	15
Строк, місяців	3
Дохід за 1 місяць, грн	162,50
Дохід за весь строк, грн	487,50
Податки	
Податок на доходи (18 %), грн	87,75
Військовий збір (5 %), грн	24,38
Разом податків, грн	112,13
Чистий дохід, грн	375,37

- ✱ Яку суму вже накопичили Яремчуки на майбутню покупку?
 - ✱ Які умови депозитного вкладу?
 - ✱ Як Сашко обрахував суми 162,50 грн та 487,50 грн?
 - ✱ Перевір, чи правильно він обчислив податки.
5. Про те, як точніше обчислити дохід від депозиту, дізнайся з відео.
- ✱ Завантаж таблицю "Розрахунок відсотків за депозитом по днях", поекспериментуй та дізнайся, яка сума депозитного вкладу дасть змогу родині мати додатковий щомісячний дохід у розмірі 500 грн.

Як працюють депозитні гроші

Як саме банк примножує наші гроші? Де бере кошти, щоб виплачувати відсотки закладами? Більшість банків надає позики окремим особам, підприємствам, організаціям на різні цілі. Часто оплата за такі позики (кредити) є основним джерелом доходу банків. А ще банки купують цінні папери (акції, облігації), від чого теж отримують прибуток. Саме на таку діяльність банки й спрямовують гроші, отримані від вкладників за депозитними договорами.

ЯК ПРАЦЮЮТЬ ДЕПОЗИТНІ ГРОШІ

Банк є посередником між тими, хто має вільні кошти, і тими, кому вони потрібні для життя чи розвитку бізнесу. Він приймає вклади і надає позики, проводить грошові перекази. Використовуючи гроші вкладників, банк заробляє більше, ніж платить їм відсотки, але бере на себе ризики: позичальники можуть не повернути борг, а акції впасти в ціні. Попри це, банк зобов'язаний виплатити вкладнику обумовлену винагороду. Крім того, держава гарантує повернення вкладів і відсотків, навіть якщо банк збанкрутує. Тому депозит — один із найменш ризикованих способів “змусити гроші працювати на нас”.

Банк — фінансова установа, яка надає окремим особам та організаціям послуги зі зберігання коштів, проведення грошових переказів, приймання вкладів (депозитів), надання позик (кредитів), обміну валют та інші фінансові послуги.

6. Переглянь вибрану в завданні 3 пропозицію банку.

- ✱ Поміркуй, яку частину власних заощаджень ти можеш покласти на депозит. Обчисли, який чистий дохід ти отримаєш.
- ✱ Що ти можеш придбати за ці гроші? Чи вигідно тобі це робити? Чому?

7. У надійних джерелах знайди застосунки, які допоможуть краще розібратися у фінансових питаннях. Підготуй коротку презентацію про один із них.

1. Заощадження — це відкладання грошей “про всяк випадок”, проте часто це передусім радісне очікування омріяного.
2. Заощадження означає доцільне, дбайливе використання грошей, вміння планувати свої витрати.
3. Гроші мають працювати. Депозит — це один із способів змусити гроші працювати на нас: вкладники віддають банку гроші у використання, за це банк платить їм відсотки.
4. Банки є посередниками у фінансових операціях і грають важливу роль у сучасній економіці, забезпечуючи грошовий обіг.

§ 12. Накопичувати чи позичати?

Домашнє життя перестає бути вільним і прекрасним, щойно воно починає спиратися на позики й борги.

Генрік Ібсен, норвезький драматург

- ✧ Як ти розумієш висловлювання автора?
- ✧ Як гадаєш, чому Генрік Ібсен має таке ставлення до позик і боргів?

Добре зважуємо, перш ніж позичити

Іноді в житті трапляються ситуації, коли маємо здійснити незаплановані витрати, а заощаджених грошей не вистачає. Тоді нам доводиться позичати. Добре, коли є родичі, друзі та знайомі, які допоможуть. Однак так буває не завжди. У такому разі можемо звернутися до фінансової установи, наприклад до банку.

Позика — передавання власності (грошей, цінних речей тощо) на певний термін однією особою іншій для користування за умови обов'язкового повернення власнику.

Коли ми просимо гроші в знайомих, нам позичають, бо довіряють — вірять, що ми зможемо віддати позичену суму і чесно виконаємо домовленості. Банки та інші фінансові установи хочуть мати надійніші гарантії виконання наших зобов'язань. Наприклад, ломбарди завжди готові позичити гроші під заставу цінних речей, як-от ювелірні вироби, техніка чи предмети антикваріату. Ломбарди є популярним варіантом швидкого отримання коштів, особливо коли потрібна термінова фінансова допомога. За таку послугу вони стягують значні відсотки: від 300 % до 500 % річних від суми позики. А якщо не повернути позичені гроші, ломбард залишає собі заставу — наші цінні речі.

Позичати в банків набагато вигідніше, тому що, надаючи позичальнику невелику суму, банк не вимагає застави. Але, щоб “довіряти” своєму клієнту, банк ретельно перевіряє його фінансовий стан, рівень доходів, сімейні обставини тощо. Гроші, які позичає банк, називають кредитом — від латинського слова “credit”, яке означає “довіряє”.

Кредит — це грошові кошти, які банк (фінансова установа) надає клієнтові / клієнтці на певний термін і за визначену плату.

Як правило, кредит надають для оплати за певний товар чи послугу: на навчання, лікування, ремонт будинку, придбання автомобіля, квартири, запуск бізнесу тощо. Сьогодні в Україні всі відомості про кредити, які бере людина, про те, чи вчасно вона їх віддає, зберігаються у спеціальних установах, які називаються бюро кредитних історій. Вивчаючи надійність клієнта, банк переглядає ці відомості — його кредитну історію.

Кредитна історія — це відомості про те, які кредити людина чи організація отримувала та як виконувала зобов'язання щодо їх погашення. За законами України, банки передають такі відомості до **бюро кредитних історій**.

Коли варто позичати?

Узагалі позичати не дуже гарна ідея, краще мати заощадження та витрачати відповідно до своїх доходів. Але коли хочеться купити якусь річ, потрібен час, щоб зібрати гроші. А якщо хтось готовий переплатити, щоб отримати бажану річ негайно? У такому разі можна взяти кредит, зробити покупку, а тоді збирати гроші на повернення позиченої суми, а також відсотків за користування кредитом. Тож якщо ми впевнені у своєму доході, знаємо, що бажана річ нам точно потрібна вже зараз, і готові платити банку за користування грошима, то можемо позичати.

Позичити	Узяти кредит	Купити на виплат
Домовитися із друзями чи рідними про позику	Укласти договір із банком чи іншою фінансовою установою	Укласти договір із магазином про оплату покупки частинами

Сьогодні майже кожен банк пропонує клієнтам кредитні картки, якими можна оплачувати покупки, навіть коли власні гроші закінчилися. Залежно від фінансового стану клієнта, його рівня доходів, банк визначає певну суму додаткових грошей, яку клієнт може витратити з картки, — кредитний ліміт. Ці додаткові гроші надаються покупцю як кредитні.

Кредитний ліміт — максимальна сума кредитних грошей, яку банк чи інша фінансова установа дозволяє клієнту використовувати при оплаті кредитною картою чи в рамках іншого виду кредиту.

Якщо сума покупки значна, часто продавець (як правило, у співпраці з якимось банком) надає покупцю можливість оплатити товар чи послугу частинами — розбити оплату покупки на кілька місяців. Такий спосіб кредитування отримав назву “купівля на виплат”, або купівля з розтермінуванням платежів.

Купити на виплат, із розтермінуванням платежів (“в розстрочку”) — це придбати товари (послуги) за умови оплати їх вартості частинами протягом певного періоду.

1. Порадьтеся з однокласниками та однокласницями і складіть перелік: про що варто подумати, коли вирішуємо, брати чи не брати в борг? А про що варто поміркувати, коли вас просять позичити?
2. Підлітки збирають гроші на подарунки до Дня матері: кишенькових грошей та заощаджень не вистачить на обрані сюрпризи для мам.

Мар'ян має трохи заощаджень а ще заробляє, вигулюючи собаку сусіда, тож може відкладати щотижня. Він часто позичає і, як правило, віддає пізніше домовленого терміну.

Христина зараз заощаджень не має, але має додатковий дохід: робить уроки з дітьми сусідів, водить їх на заняття з музики, гуляє з ними.

Назар щотижня витрачає всі кишенькові гроші, але йому не на все вистачає. Він іще ніколи не працював, регулярно позичає гроші й віддає вчасно.

- ☀ Кому з підлітків ви б позичили гроші, а кому ні? Чому?
 - ☀ Попрацюйте з однокласником чи однокласницею. Кому порадите позичити в родичів, а кому — менше витрачати?
3. Поспілкуйся з батьками чи рідними щодо того, чи користувалася твоя родина кредитом. Якщо так, то чому в родині вирішили взяти кредит, а не чекати, доки зберуть потрібну суму?

Обчислюємо вартість кредиту

Яку плату стягують банки за користування кредитними коштами? Ми говорили, що банки фактично є посередниками: беруть гроші в тих, кому вони тимчасово не потрібні (залучають депозити), і дають тим, хто їх потребує для життя або бізнесу (надають кредити). При цьому банки мають отримати прибуток. Тож плата за кредити завжди вища, ніж винагорода за депозити. За аналогією до депозитів її визначають у відсотках до суми наданих у кредит коштів (суми кредиту).

Для порівняння вартості кредиту варто використовувати річну відсоткову ставку. Плату за користування кредитом обчислюють за тим самим принципом, що й дохід за депозитом.

Відсоткова ставка за кредитом — це показник, що визначає розмір плати за користування позиченими коштами, розрахований як відсотки від загальної суми кредиту.

$$\text{Плата за користування кредитом} = \text{сума кредиту} \times \text{річна відсоткова ставка} \times \frac{\text{строк кредиту (кількість місяців)}}{12}$$

Умови кредитних договорів можуть бути різними: окрім суми кредиту, відсоткової ставки й терміну повернення боргу, у договорі може бути передбачено погашення кредиту в кінці строку або частинами (щомісяця чи щоквартально).

Ще в кредитному договорі прописують штрафні санкції за невиконання зобов'язань, а також комісії за обслуговування кредиту. Позичальнику важливо ретельно ознайомитися з договором, щоб уникнути несподіванок і правильно оцінити вартість кредиту. Кредитор, своєю чергою, зобов'язаний надати чітку інформацію про всі деталі, зокрема про права та обов'язки позичальника.

Принципи кредитування

1. Клієнт/клієнтка банку має повернути весь обсяг позичених грошей.
2. Термін повернення кредиту зазначений у договорі.
3. Клієнт/клієнтка має сплатити також відсотки за користування кредитом.
4. Кредит і відсотки треба повернути банку вчасно.

4. Роздивися, як відбувається погашення кредиту повною сумою та з оплатою частинами. Порівняй вартість кредиту в кожному з цих варіантів.

☀ Досліди, як обчислюються в обох випадках відсоткові витрати.

ПОВЕРНЕННЯ ПОВНОЮ СУМОЮ

Сума кредиту, грн	1 000,00
Річна ставка, %	30
Строк, місяців	4
Разом відсотків, грн	100,00
Разом сплатити, грн	1 100,00

ПОВЕРНЕННЯ ЧАСТИНАМИ

Сума кредиту, грн	1 000,00	Номер місяця	На початок	Нараховані відсотки	Сплатити разом	На кінець
Річна ставка, %	30	1	1 000,00	25,00	275,00	750,00
Строк, місяців	4	2	750,00	18,75	268,75	500,00
Повертати за місяць, грн	250,00	3	500,00	12,50	262,50	250,00
		4	250,00	6,25	256,25	0,00
		Разом, грн		62,50	1 062,50	

☀ Поекспериментуй із таблицею й покажи: що більший строк кредиту, то різниця між цими видами погашення кредиту відчутніша.

5. З однокласниками та однокласницями пошукайте в інтернеті інформацію про умови кредитів у різних банках.

☀ Яким кредитним пропозиціям ви б віддали перевагу?
☀ Знайдіть і порівняйте пропозиції щодо оплати товарів частинами від різних продавців та банків.

1. Варто уникати боргів, але іноді доводиться позичати. Як правило, за користування чужими коштами треба платити.
2. Банки надають клієнтам кошти в кредит, вивчаючи їхній фінансовий стан і кредитну історію.
3. Користуватися кредитними послугами варто лише тоді, коли ми впевнені, що зможемо вчасно повернути кошти. І готові платити відсотки за кредитом.

§ 13. Гроші працюють: інвестиції

Не можна ганятися за грошима —
потрібно йти їм назустріч.

*Арістотель Онассіс,
підприсмець-судновласник, мільярдер*

- ☀ Чи здивувала тебе ця думка? Чим саме?
- ☀ Як гадаєш, що означає "йти назустріч грошам"? Можливо, це про те, що гроші мають працювати на нас?

Як виростити бізнес

Коли фермер засіває насіння в родючий ґрунт, зерно проростає, розвивається та з часом перетворюється на повний колос. Так з однієї зернини він отримує десятки нових зерен. А якщо посіє і їх, то згодом матиме ціле поле збіжжя. Так само у фінансовому світі: гроші та інші ресурси, які маємо, можна розумно використати, щоб вони принесли іншим користь, а нам — дохід.

Наприклад, маючи достатній початковий капітал, можна купити кавомашину, орендувати невеликий кіоск і започаткувати власний бізнес. Головне, щоб дохід від нашої кав'ярні покривав поточні витрати (на кавові зерна, воду, цукор, електроенергію, роботу бариста тощо). Тоді через деякий час він окупить початкові вкладення й почне приносити прибуток.

Такі початкові витрати на створення бізнесу називають стартовими інвестиціями. Вони необхідні для будь-якої справи: без початкових вкладень неможливо запустити виробництво, придбати необхідне обладнання чи найняти працівників. Але, як у випадку з посівом зерна важливо, щоб ґрунт був родючим, так і підприємець має правильно оцінити умови, передбачити ризики, аби його вкладення принесли прибуток. Наприклад, чи буде достатньо клієнтів, щоб забезпечити стабільний прибуток? Чи не з'являться з часом конкуренти з кращими пропозиціями?

Інвестування — це процес вкладення коштів або інших ресурсів з метою отримати в майбутньому прибуток або іншу користь.

Тож нерідко підприємці-початківці, та й досвідчені бізнесмени, втрачають свої гроші, вкладені як інвестиції. Наприклад, якщо бізнес відкрили в місці, де мало клієнтів. Або якщо подорожчала сировина, витрати значно зросли й перевищили доходи. Отже, інвестування завжди пов'язане з ризиками. Але, якщо заздалегідь оцінити всі можливі труднощі та розробити стратегію, ризики можна мінімізувати. Так само як фермер готує ґрунт, обирає якісне насіння, підприємець має ретельно аналізувати свої можливості й зовнішні умови. Що більше уваги приділено плануванню, то вищі шанси на успіх.

Тобі могло здатися, що інвестиції потрібні лише на початку бізнесу. Насправді фінансування необхідне і для розвитку підприємства, його розширення, вдосконалення продуктів, модернізації обладнання тощо. Нерідко інвестиція не повертається швидко, і підприємцю доводиться довго чекати на прибуток. Так само як фермер доглядає свій врожай, вчасно поливає й удобрює ґрунт, підприємець дбає про свій бізнес, у який вклав власні кошти.

1. Які інші вкладення, крім грошей, потрібні для створення власного бізнесу?
 ✨ Що ти розумієш під поняттям “родючий ґрунт”, коли ми говоримо про підприємництво? Наведи приклади.
2. Що, на вашу думку, важливіше для успішного бізнесу: хороша ідея чи правильне фінансове планування? Наведіть аргументи.
3. Поміркуйте: як можна застосувати принципи інвестування не тільки до бізнесу, а й до інших сфер життя?

Інвестувати можна не тільки у бізнес. Наприклад, люди вкладають гроші в освіту, щоб у майбутньому отримати кращу роботу та вищий дохід.

Погодись, відкрити мінікав'ярню — ідея доволі проста. У ній немає чогось унікального — головне, дібрати вдале місце для кіоску, де проходить багато людей, а ще знайти поставальників якісної сировини з найнижчою ціною, а далі працювати чесно і задовольняти клієнтів. Проте кожен, мабуть, мріє зробити щось революційно нове — те, чого ще не було.

І коли так трапляється, невеликий бізнес може перетворитися на всесвітньо відомий бренд. Бізнес, який розробляє щось новітнє (або, як ще кажуть, інноваційне) і має високі шанси вирости в могутню компанію, називають стартапом.

Стартап — це молода компанія, яка розробляє унікальний продукт (товар чи послугу), активно розвивається, має високий потенціал до подальшого зростання і потребує залучення ресурсів для свого розвитку.

4. Подивіться відео про українські стартапи. З однокласниками та однокласницями коротко напишіть, чому їхня продукція може зацікавити людей. Придумайте рекламу стартапу, що зацікавив найбільше.

5. Придумайте свій стартап. Який особливий товар чи послугу ви вироблятимете? Чим ваш продукт зацікавить покупців? Створіть рекламу вашого стартапу.

✳ Презентуйте свій стартап у класі. Запропонуйте однокласникам та однокласницям проголосувати за найкращий проєкт. Разом визначте, чому вибраний проєкт найкращий. Складіть рейтинг стартапів класу.

Від підприємця до інвестора

Насправді інвестування — це не лише про власний бізнес. Наприклад, Роман має чудову ідею, розвинені підприємницькі риси характеру та енергію для ведення бізнесу, але йому не вистачає грошей, щоб самостійно розпочати свою справу. А в Олесі “зайві” гроші лежать вдома в сейфі

і не працюють. Тоді, якщо Олеся довіряє Романові й вірить, що в нього все вийде, вона може інвестувати в його ідею — вкласти власні гроші в його справу. Але цей бізнес буде вже не лише бізнесом Романа — Олеся стане його співвласницею. Роман буде працювати, а на Олесю працюватимуть її гроші — вона стане **інвестором**. Привабливо, чи не так?

Пряме інвестування — це вкладення коштів чи інших ресурсів, при якому інвестор бере безпосередню участь у виборі об'єкта інвестування та процесі вкладення коштів.

Звісно, у житті все складніше. Якщо Романові нічого не вдасться, гроші Олесі “згорять”. Якщо ж усе буде добре, Роман, імовірно, не захоче далі ділити прибуток з Олесею, він заробить гроші та забажає викупити свою частку бізнесу. Тоді інвесторці Олесі доведеться знову шукати, у чий бізнес вкласти кошти, щоб вони “працювали”.

6. Для кого з двох інвесторів — Романа та Олесі — прибуток від їхнього спільного бізнесу буде активним доходом, а для кого — пасивним. Чому?
7. Подивися відео про те, що таке інвестиції. Підсумуй і унаочни інформацію про інвестиційну діяльність.
 - ✳ Поміркуйте разом, які риси характеру потрібні інвестору.
 - ✳ Скористайся інтернет-джерелами й досліди, куди сьогодні інвестують українці в цьому році.

Зрозуміло, що Олеся дуже ризикує своїми коштами. Як би ми не довіряли нашим друзям чи знайомим, як би ретельно не аналізували ризики, завжди є шанс, що щось піде не так. Будь-яку справу краще довірити професіоналу. А ще не варто “класти всі гроші в одну кишеню”, “нести весь посуд в одному кошику”. Тому з такими непростими питаннями звертаються до посередників — фінансових установ.

Ми вже говорили про те, як працюють банківські депозити. Банки приймають гроші вкладників і віддають їх у користування позичальникам — не лише окремим людям, а також підприємствам, які потребують ресурсів для розвитку. Це один із напрямів їхньої діяльності, але багато банків займаються й інвестиціями —кладають кошти в перспективні бізнеси.

Проте є такі фінансові установи, для яких інвестування та посередництво в інвестуванні — основна діяльність. Це інвестиційні компанії, інвестиційні фонди тощо. Вони вивчають різні можливості примноження грошей. А це не лише вкладання в бізнеси (придбання акцій), це позичання державі під відсоток (придбання державних облігацій), купівля

нерухомості, дорогоцінних металів, сировини тощо. Інвестиційні компанії приймають у клієнтів кошти й керують ними, купуючи різні активи. Вони не гарантують фіксованого відсоткового доходу та не беруть на себе ризиків. Однак у довгостроковій перспективі можливий дохід клієнта може бути значно вищим, ніж при розміщенні коштів на банківських депозитах.

Непряме інвестування — це вкладення коштів через фінансових посередників, а не безпосередньо в конкретний бізнес чи актив. Інвестор передає свої гроші в управління спеціалізованим установам, які розпоряджаються ними відповідно до обраної стратегії.

Оскільки інвестиційні фонди акумулюють кошти багатьох інвесторів і вкладають їх у різні активи, це дає можливість вкладникам фонду не тримати всі гроші “в одній кишені”. При цьому якщо якась інвестиція виявиться невдалою і збитковою, прибутки від інших активів покриють ці збитки і в підсумку інвестор отримає дохід. Такий підхід називають диверсифікацією.

Диверсифікація — це розподіл коштів для вкладання в різні активи з метою зменшення ризиків і мінімізації можливих збитків.

Не всі інвестиції відразу приносять прибуток, часом потрібне терпіння, щоб побачити позитивний результат. Але якщо діяти мудро,

аналізувати та прогнозувати можливий розвиток подій, вкладення можуть принести фінансову стабільність та добробут у майбутньому. Вдала інвестиція може дати значно вищий прибуток, ніж депозит. Проте, як-то кажуть, краще синиця в руках, ніж журавель у небі: банківський депозит — це синиця, а інвестиція — журавель.

8. Як би ти використав/використала принцип диверсифікації інвестицій? Наведи приклад.

9. Залучіть інвесторів для свого стартапу, роздавши в класі умовні гроші для інвестицій. Створіть переконливий план розвитку вашого стартапу, презентуйте його та зберіть гроші.

✳ Проаналізуйте, який проєкт отримав найбільше інвестицій. Чому?

Ризик і прибуток від інвестиції

Ефективність інвестиції (її прибутковість) так чи інакше пов'язана з ефективністю бізнесу, його прибутком. Але всі підприємці, навіть досвідчені, часом зазнають невдач. Точно спрогнозувати, як працюватиме підприємство, у яке вклали гроші, неможливо, а ще часом трапляються різні несприятливі ситуації, події, і все йде шкереберть. Тому інвестиції — це ризик, а ризик має бути усвідомленим і максимально прорахованим. Також можна вжити заходів, що допомагають зменшити ризик.

Основні правила інвестування:

- Завжди аналізуй різні варіанти інвестування.
- Інвестуй лише тоді, коли маєш вільні гроші. У жодному разі не інвестуй останні гроші: пам'ятай про ризик.
- Інвестуй лише власні (а не чужі — позичені чи кредитні) гроші: кожен/кожна ризикує сам/сама й відповідає за ризик.
- Не інвестуй під впливом реклами чи під тиском інших, не вір на слово тим, хто видається успішним і багато говорить про свої інвестиції.
- Диверсифікуй свої інвестиції: розподіляй їх у різні активи. Так у разі несприятливих обставин ти не втратиш усі гроші.
- Порівнюй ризик і очікуваний прибуток від інвестицій: чи справді цей прибуток вартий такого ризику.

10. З однокласниками та однокласницями пофантазуйте й напишіть, скільки має минути часу між початком роботи вашого стартапу й створенням першої продукції.

- ✱ Які небажані події можуть трапитися за цей час? Як вони можуть завадити роботі стартапу?
- ✱ Чесно оцініть імовірність того, що ваш стартап випустить продукцію.

Стартап — найбільші можливості, але й найбільші ризики

Зазвичай високих (і надвисоких) прибутків очікують від найризикованіших інвестицій, передусім у стартапи. Проте часто в стартапі видно лише обриси майбутнього, а яким воно буде — залежить від багатьох чинників. Тому на таких інвестиціях висока ймовірність як втратити всі гроші, так і отримати найбільший виграш.

Зараз у це складно повірити, але багато відомих нині компаній починалися як стартапи.

Google заснували аспіранти Стенфордського університету — Ларрі Пейдж та Сергій Брін, а сьогодні сервісами компанії користуються мільйони людей по всьому світу.

Apple Inc заснували Стів Джобс, Стів Возняк та Рональд Вейн для розроблення та продажу персональних комп'ютерів. Стартап розпочинали в гаражі, а зараз продукти під брендом *Apple* — *Mac*, *iPhone*, *iPad* тощо — знає весь світ.

Airbnb — онлайн-сервіс із розміщення, пошуку та короткострокової оренди житла по всьому світу. Задум служби належить двом молодим дизайнерам, Браяну Ческі та Джо Гебіа, які винаймали квартиру в Сан-Франциско.

Depositphotos задумували як мікромедіа. Але завдяки киянину Дмитру Сергєєву сайт став мегапопулярним. Зараз він налічує понад 170 000 000 файлів, включно з безоплатними фотографіями, векторними зображеннями, ілюстраціями та відеокліпами тощо.

Grammarly — онлайн-платформа на основі штучного інтелекту. Вона допомагає в письмовому спілкуванні, зокрема рекомендаціями з граматики й стилістики тексту. Це зручний інструмент автоматизованої коректури текстів для людей із різних галузей та різним рівнем знань: від студентів до професіоналів.

Esper Bionics — український стартап Діми Газди, Ані Белєванцевої та Ігоря Ільченка, що почав розробляти сучасні біонічні протези, використовуючи передові технології.

Нині продукт компанії — роботизована рухома кисть із 288 деталей, яка працює на основі датчиків, що передають імпульси від м'язів роборуці. Восени 2022 року журнал "Time" назвав продукт *Esper Hand* протезом із дивовижною точністю й одним із найкращих винаходів людства.

Але хто міг передбачити майбутнє цих стартапів на початку їх шляху, коли вони тільки починали робити свої перші кроки? Тому кожна інвестиція в стартап — це насамперед ставка на можливість, а не гарантія успіху.

11. Уявіть, що продукцію вашого стартапу випущено. Створіть рекламу продукції. Спробуйте продати її в класі.

- ✳ Який стартап отримав найбільший прибуток?
- ✳ Скільки стартапів придумали в класі? А чи всі вони міцно стали на ноги? Які проєкти найризикованіші? Чому?

12. Дізнайся більше про українські стартапи.

- ✳ Чи ти б інвестував / інвестувала гроші в українські стартапи? Які саме? Чому?
- ✳ Вибери 3 стартапи. Оціни, наскільки ризикованою може бути інвестиція в них. Обґрунтуй свою відповідь.

1. Інвестиції — це гроші, вкладені в бізнес, товари чи інші активи з метою отримати прибуток (одноразовий чи регулярний).
2. Інвестування, на відміну від депозиту, не гарантує інвестору стабільного відсоткового доходу, але може принести значно вищі прибутки.
3. При інвестуванні ризики втратити кошти значно вищі, ніж при розміщенні на депозит.
4. Щоб зменшити ризики втрати коштів інвестору слід вкладати їх у різні активи, користуватися послугами професіоналів.
5. При довгостроковому диверсифікованому інвестуванні в надійні активи можна значно збільшити свої статки.

svitdovkola.org/pfg8/14

§ 14. Фінансова безпека та шахрайство

Нажити багато грошей — хоробрість, зберегти їх — мудрість, а вміло витратити — мистецтво.

*Бертольд Ауербах,
німецький письменник*

- ☀ Про яке ставлення до грошей ідеться у висловлюванні? Чому треба цінувати гроші?
- ☀ Чому Б. Ауербах каже, що вміло витратити гроші — це мистецтво? Як ти вважаєш, яке витрачання грошей є вмілим?

Чому фінансова безпека важлива для нас?

Коли ми в безпеці, то почуваємося впевнено й захищено. А з чого складається відчуття захищеності? Мабуть, кожен / кожна дасть свою відповідь на це запитання, але буде в них і щось спільне.

1. На окремих стікерах разом з однокласниками та однокласницями напишіть п'ять найважливіших для вас складників безпеки. Упорядкуйте стікери.

- ☀ Які складники перетинаються? Позначте ті, що згадані найчастіше.
- ☀ Разом спробуйте визначити, що таке фінансова безпека й чому вона важлива для нас.

Фінансова безпека — це стабільний фінансовий стан, фінансова захищеність на випадок раптових складних ситуацій.

Коли ми говорили про потреби, то визначили, що почуватися в безпеці є базовою потребою людини. Без цього ми не отримуємо задоволення від життя, не можемо вільно розвиватися. Хоча фінансові ресурси й не вирішують усіх проблем, вони додають впевненості в майбутньому, дають змогу допомагати іншим.

На відчуття фінансової безпеки людини впливає стабільний активний дохід, наявність заощаджень, а також можливість додаткового пасивного доходу.

Але фінансова безпека — це не лише стабільний дохід і заощадження. Це ще й уміння захистити себе від ризиків, пов'язаних із крадіжкою грошей та фінансовим шахрайством. Тобі, напевно, доводилося бачити оголошення, що обіцяють легкий заробіток або швидке примноження грошей. “Прибуток 40–60 % щомісяця”, “Без жодних ризиків!” — запевняє реклама. Але ти вже знаєш: що вище прибуток, то вище й ризик. Тож розумієш, що такі обіцянки неправдиві.

Завдання шахраїв — заволодіти твоєю довірою і твоїми коштами. Причому, на відміну від злодіїв, шахраї роблять це так, що людина віддає свої гроші сама. Як таке трапляється? Шахраї маніпулюють емоціями, вводючи в оману дорослих, молодь, людей похилого віку.

Тож завжди слід критично оцінювати будь-які пропозиції, що здаються привабливими, і перевіряти достовірність інформації. Фінансова грамотність, критичне мислення й уважність — наш найкращий захист від шахрайських схем.

Платіжна картка — ключ до твоїх грошей

Завдяки сучасним технологіям ми можемо користуватися банківськими послугами та купувати товари цілодобово. Традиційні готівкові розрахунки відходять у минуле, їх замінюють онлайн-операції.

Раніше, щоб переказати гроші з рахунку покупця на рахунок продавця, треба було відвідати банк. Сьогодні безготівкові платежі люди здійснюють переважно за допомогою банківських платіжних карток. Це швидкий, зручний та безпечний спосіб оплатити товар. Його безпечність ґрунтується на банківських технологіях захисту платежів, але при цьому не менш важливою є й наша обачність.

Банківська платіжна картка — це засіб доступу до рахунку у вигляді пластикової чи іншого виду картки. Сьогодні це найпоширеніший платіжний засіб для здійснення оплати в торговельно-сервісних підприємствах і на інтернет-ресурсах, а також для зняття готівкових коштів у банкоматах.

ЕЛЕМЕНТИ ПЛАТІЖНОЇ КАРТИ

Своєрідним ключем від картки є **PIN-код** (Personal Identification Number — персональний ідентифікаційний номер), що складається з 4 цифр. PIN-код не написаний на картці, його знає тільки власник/власниця картки. Повідомляти PIN-код не можна нікому, навіть працівникам банку. Це стосується й тризначного коду верифікації (CVV/CVC), який теж необхідно тримати в секреті.

2. Пригадай, як у твоїй родині здійснюють покупки. Які оплати переважають, готівкові чи безготівкові?

- ☀ Дізнайтеся більше про платіжні картки. Яку інформацію записано на магнітній стрічці? У чому небезпека її використання?
- ☀ Разом складіть перелік переваг і недоліків цих способів розрахунків.

Як не потрапити на гачок до шахраїв?

З'являються сучасні технології — з'являються й нові, сучасні способи шахрайства. Є багато видів шахрайства з платіжними картками, тому користувачі мають бути обачними.

Фінансове шахрайство — це здійснення незаконних операцій із грошима іншої особи шляхом обману, зловживання довірою тощо для незаконного збагачення.

В Україні за шахрайство передбачено адміністративну та кримінальну відповідальність — до 12 років позбавлення волі з конфіскацією майна (Кримінальний кодекс України, стаття 190).

Щоб не стати легкою здобиччю шахраїв, ознайомимося з найпоширенішими видами фінансового шахрайства з банківськими картками.

Шахраї часто вдаються до **кардингу** — проведення операцій із використанням викрадених платіжних карток або їх реквізитів. Щоб провести онлайн-оплату з чужої картки, не обов'язково заволодіти нею, достатньо дізнатися її реквізити — номер, термін дії, PIN або CVC/CVV-код. Для цього в шахраїв є багато способів.

Розгляньмо докладніше, як діють зловмисники.

Фізичні способи

- Крадіжка картки
- Скімінг
- Шимінг

Кіберзагрози

- Хакерство
- Фармінг

Соціальний інжиніринг

- Вішинг
- Фішинг

Скімінг — зчитування даних у банкоматі за допомогою зовнішнього обладнання, що фіксує дані магнітної стрічки банківської картки та її PIN-код.

Шимінг — новітній різновид скімінгу — шахраї використовують майже непомітний прилад, який розміщують усередині картридера, і копіюють дані.

Як уберегтися від скімінгу та шимінгу

- Знімай готівку в перевірених банкоматах, встановлених у людних місцях із камерами спостереження, а не на вулиці.
- Прикривай клавіатуру під час введення PIN-коду, щоб унеможливити підглядання.
- Підключи послугу інформування про операції з використанням картки. Тоді можна вчасно помітити дії шахраїв і швидко заблокувати картку.
- Встанови ліміти на зняття готівки, оплату в інтернеті, що відповідають твоїй платіжній поведінці. Тоді шахрай не зможе відразу зняти багато грошей і ти встигнеш заблокувати картку.
- Віддавай перевагу карткам із чипом: у них складніший захист, на відміну від карток із магнітною смугою.

Для незаконного отримання приватної інформації шахраї активно застосовують **хакерство** — використання вразливостей комп'ютерних систем та мереж. Хакери намагаються отримати доступ не тільки до банківських серверів, але й до пристроїв користувачів. Заражений вірусом ноутбук чи “зламаний” WiFi-роутер може автоматично направляти користувача на фальшивий сайт замість справжнього. Це так званий **фармінг** — користувачі вводять на сайті-підробці дані платіжної картки й навіть не підозрюють, що ця інформація потрапляє прямо до рук зловмисників.

Але в шахраїв є й інші способи отримати наші гроші. Вони не потребують складних технічних засобів чи інженерних знань, а ґрунтуються на психологічних трюках — це так званий **соціальний інжиніринг**. Мета зловмисника — використовуючи слабкості людини, зробити так, щоб вона добровільно переказала йому свої кошти або повідомила конфіденційну інформацію, нічого при цьому не запідозривши.

Можливо, ти вже знаєш про **фішинг** — виманювання в довірливих або неуважних користувачів персональних даних. Шахраї надсилають

Як уберегтися від хакерства та фармінгу

- Використовуй і регулярно оновлюй ліцензійне програмне забезпечення та антивірусні програми.
- Не відвідуй сумнівні інтернет-ресурси.
- Не переходь за посиланнями в повідомленнях від незнайомих і ненадійних відправників. Не відкривай і не завантажуй сумнівні файли.
- Не відвідуй сайти, де потрібно вводити конфіденційну інформацію, якщо твій пристрій підключений до інтернету через невідомий чи ненадійний WiFi-роутер.

електронні листи, смс чи повідомлення в месенджери щодо неймовірного виграшу, грошової допомоги тощо. А для отримання грошей наївного користувача просять повідомити дані своєї картки.

Особливо небезпечним є телефонний фішинг (так званий **вішинг**), коли шахрай дзвонить на смартфон немовби від імені близької людини або пише повідомлення з її зламаного акаунту з проханням терміново переказати кошти.

Це також можуть бути дзвінки й від нібито служби безпеки банку з вимогою повідомити персональні дані, а ще — пропозиції легких заробітків (наприклад, ставити вподобайки в соцмережах).

Як уберегтися від соціального інжинірингу

- Ніколи не розголошуй дані картки — CVV/CVC-код, логіни та паролі, PIN-код та одноразові паролі, які надсилає банк для підтвердження операції. Ані представники банку, ані працівники правоохоронних органів ніколи не запитують по телефону конфіденційну інформацію.
- Уважно вивчай сайти, з яких плануєш здійснити оплату: будь-які відмінності в URL-адресі (навіть один символ) свідчать, що сайт підроблений.
- Не забувай про критичне мислення й не вір у легкі гроші.
- Отримавши повідомлення з проханням про позику немовбито від близької людини, зв'яжися з нею іншим каналом і перепитай.
- Донать лише перевіреним організаціям та волонтерам.
- Увімкни в різних месенджерах двоетапну автентифікацію, тоді зловмисникам буде складніше зламати твій акаунт.

3. Дізнайся більше про види фінансового шахрайства. Створи інфографіку або запиши відео про те, як протидіяти зловмисникам.

4. Складіть завдання про небезпечні фінансові дії в інтернеті. Запропонуйте їх однокласникам з іншої групи.

Захист прав споживачів фінансових послуг

Ми стаємо клієнтами банку, щойно оформлюємо платіжну картку чи інший банківський продукт. Відтоді можемо користуватися фінансовими послугами відповідно до умов договору з банком.

5. Довідайся, як можна оформити картку в банку.

- ☀ Які документи для цього потрібно надати?
- ☀ Чи можна стати клієнтом банку онлайн?
- ☀ Чи може підліток мати свою банківську картку? На яких умовах? Якими послугами може скористатися?

Фінансові послуги, як і інші послуги, мають надаватися споживачам якісно. Тому держава здійснює контроль за фінансовими установами, видає їм дозволи на таку діяльність, аби споживачі були в безпеці.

В Україні права споживачів фінансових послуг захищає Національний банк України (НБУ). При НБУ створено спеціальний підрозділ — Управління захисту прав споживачів фінансових послуг.

У споживачів фінансових послуг є права, але вони невіддільні від обов'язків. Тож розглядаємо відразу всі аспекти.

- Споживачі мають **право** отримувати всебічну надійну інформацію про послугу, але **зобов'язані** уважно **ознайомитися** з наданою інформацією, умовами договору, звернути увагу на обсяг і терміни платежів, штрафи.
- Споживачі мають **право** вільно вибирати варіант фінансової послуги та фінансову установу, яка її надає. При цьому вони **відповідальні** за свій вибір і мають протистояти тиску під час ухвалення рішення (наприклад, коли співробітники фінансової установи нав'язують певні пропозиції).
- Споживачі мають **право** на належне обслуговування, однак водночас **зобов'язані** вчасно надати фінансовій установі всі необхідні для отримання послуги документи.
- Споживачі мають **право** вимагати від фінансової установи виконання всіх обов'язків за договором, однак і самі **мають дотримуватися** умов договору.

- Споживачі мають **право** відмовитися від фінансової послуги та розірвати договір у передбачених чинним законодавством випадках. Але також вони **зобов'язані**, згідно з умовами договору, завчасно повідомити про це фінансову установу.

- Споживачі мають **право** звернутися щодо захисту своїх прав до відповідних державних органів, але **зобов'язані** надати їм повну й правдиву інформацію та відповідні документи.

- Споживачі мають **право** на відшкодування фінансовою установою збитків, завданих через невиконання або неналежащее виконання умов договору. Однак вони **зобов'язані** відшкодувати фінансовій установі збитки, якщо не виконали умов договору.

- Споживачі мають **право** отримати повну інформацію про свої права та обов'язки за договором, проте **зобов'язані** підвищувати свою обізнаність.

- Споживачі мають **право** на таємницю приватної інформації. Також вони **відповідають** за передавання персональних даних, коли це передбачено умовами договору, та **мають розуміти**, як фінансова установа може використати ці дані для надання послуги.

6. Поміркуй, у чому особливість фінансових послуг. Які права споживачів фінансової послуги тотожні правам споживачів товарів, а які відрізняються? Чому? Співпраця з якими фінансовими установами найбезпечніша?

7. Поміркуйте, до чого можуть вдатися шахраї, щоб заволодіти грошима інших. Складіть короткі твори із життєвими історіями. Наприкінці опишіть, як удалося виявити шахраїв і не піддатися на їхні хитрощі.

1. Відчуття фінансової безпеки залежить від наявності постійного доходу, якого вистачає на необхідне, та заощаджень.
2. Банківська платіжна картка надає доступ до рахунку в банку.
3. Найкращий захист від фінансового шахрайства — наша обачність та обізнаність, критичне ставлення до інформації.
4. Онлайн-розрахунки дедалі популярніші у світі, тому постійно стають об'єктом шахрайства.
5. У споживачів фінансових послуг є права, невіддільні від обов'язків.

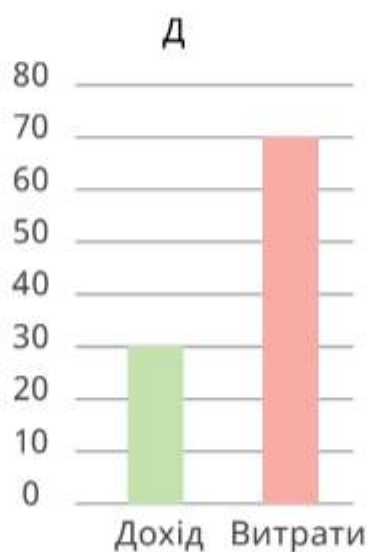
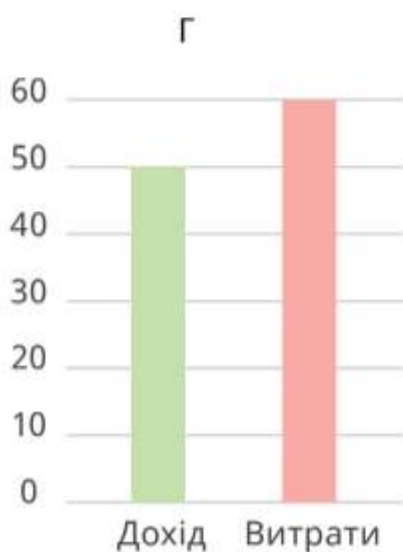
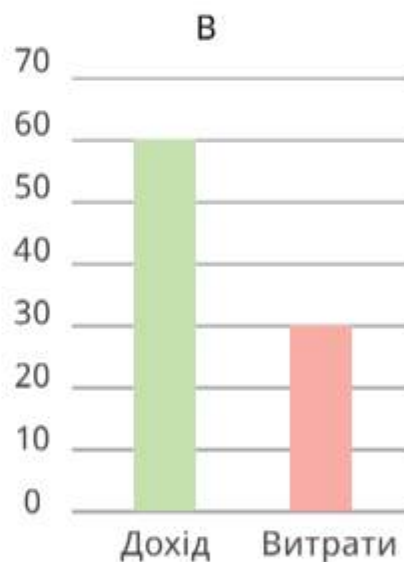
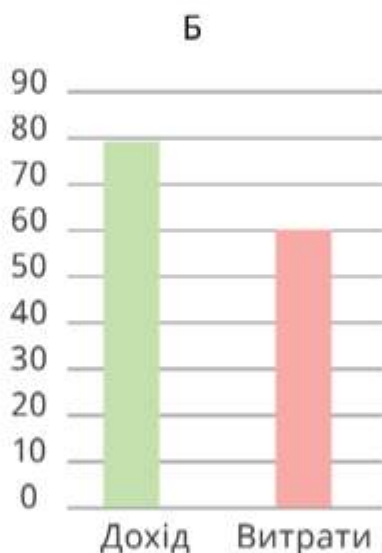
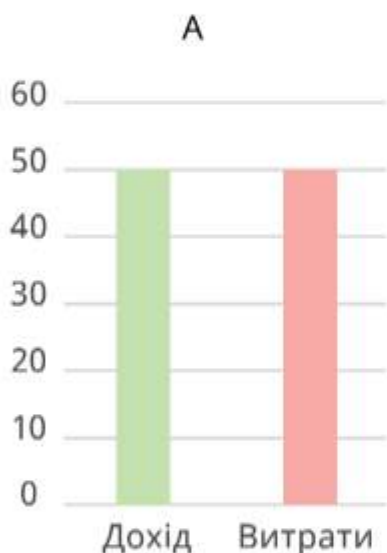
Пригадай і йди вперед

1. Уяви ситуацію.

Підлітки вирішили створити ютуб-канал про відомих українців та українок, щоб розповідати про яскраві історії їхніх досягнень.

- ☀ Які потреби людей може задовольнити такий проєкт?
- ☀ Який має бути склад команди проєкту? Які ще ресурси потрібні?
- ☀ Оціни початковий капітал, необхідний для відкриття каналу.
- ☀ Які можуть бути шляхи отримання доходу?

2. Роздивися діаграми бюджетів родин. Який із них ти вважаєш оптимальним? Які бюджети є проблемними? Поясни чому.

3. Уяви, що ти маєш пояснити, що таке кредит, молодшим школярам. Склади коротку розповідь із цікавими й корисними порадами.

4. Ознайомся із ситуацією.

Дмитро: Коли в мене немає достатньо грошей, я завжди купую на виплат. Це дуже зручно, бо відразу можу користуватися потрібною річчю, потім лише виплачую частинами протягом кількох місяців.

Олена: Я ніколи не оплачую частинами, навіть коли річ мені дуже потрібна. Адже, крім повної вартості товару, у такому разі я мушу сплатити ще й відсотки. Це неощадливо.

- ✧ Продовж діалог Дмитра й Олени. Наведи власні аргументи на захист кожної позиції.
- ✧ Сформулюй думку: “Я вважаю, що розстрочка — це кредит, тому що...”.

5. Розглянь ситуацію і дай відповідь на запитання.

Родина щомісяця платить 4 000 грн обов’язкових платежів: квартплата, користування газом, водою, послуги зв’язку тощо. Було вирішено покласти на депозит заощадження — 150 000 грн на два роки під 14 % річних зі щомісячною виплатою відсотків.

- ✧ Чи вистачатиме відсотків на сплату всіх обов’язкових платежів?
- ✧ Скільки коштів на таких умовах потрібно покласти на депозит родині, щоб відсотків вистачало на всі обов’язкові платежі?
- ✧ Яка б мала бути річна відсоткова ставка депозиту, аби відсотків вистачало на обов’язкові платежі, якщо суму вкладу не збільшувати?

6. Поміркуй над ситуацією.

Родина інвестувала гроші в проєкт свого знайомого, що займається художньою фотографією. Усі члени родини дбають про те, щоб проєкт був успішним: допомагають ідеями, шукають локації для зйомок, батько у вільний час робить дизайн календарів.

- ✧ Це активний чи пасивний дохід родини? Аргументуй відповідь.

7. Уяви ситуацію.

Знайомий поділився посиланням на сайт онлайн-біржі, яка пропонує вкласти гроші в перспективний фінансовий проєкт із гарантованим доходом 15 % на місяць.

- ✧ Проаналізуй цю пропозицію та зроби висновок щодо привабливості інвестиції.

8. Сформулюй 5 порад для людей літнього віку, як уберегтися від фінансового шахрайства.

СЛОВНИК

- А** **Активи** — ресурси, що належать людині чи організації, мають економічну цінність і використовуються для отримання вигоди (прибутку) або забезпечення фінансової стабільності.
- Б** **Безстроковий вклад** — депозитний вклад, який розміщують на невідзначений час з вільним доступом до коштів.
- Бюро кредитних історій (БКІ)** — спеціалізована організація, яка збирає та зберігає інформацію про кредитну історію фізичних та юридичних осіб.
- В** **Витрати** — 1) гроші, які людина витрачає на задоволення потреб; 2) гроші, витрачені на закупівлю ресурсів і виробництво товарів чи послуг.
- Вичерпні ресурси** — ресурси, обсяги яких зменшуються в процесі використання.
- Відновні ресурси** — екологічно стійкі природні ресурси, що можуть бути відновлені природним шляхом у відносно короткий час, а тому важливі для забезпечення довгострокової стабільності нашої планети.
- Відсотки за депозитом** — винагорода, яку сплачує банк вкладнику за користування грошима і яка залежить від суми й терміну вкладу.
- Г** **Гроші** — платіжний засіб, міра цінності товарів; призначені для обміну на товари.
- Д** **Державний бюджет** — основний фінансовий план країни на певний період, зазвичай на рік. Відображає доходи та витрати держави й визначає, як будуть використані фінансові ресурси країни.
- Домогосподарство** — економічний термін, що позначає особу чи групу осіб, які проживають разом, ведуть спільне господарство та об'єднують свої ресурси для задоволення спільних і особистих потреб.
- Е** **Економіка дарування** — система, в якій товари та послуги передають без очікування негайної або майбутньої компенсації і яка ґрунтується на принципах взаємної підтримки.
- Економічний колообіг** — модель, що пояснює взаємодію між основними учасниками економіки: домогосподарствами, підприємствами, державою — демонструє, як гроші, товари, послуги й ресурси циркулюють в економічній системі.
- З** **Заощадження** (як процес) — скорочення витрат або раціональне використання ресурсів (грошей, часу, матеріалів) із метою досягнення більшої ефективності або збереження певних ресурсів.

Застава — форма фінансової гарантії, коли позичальник передає кредиторів певний актив (нерухомість, автомобіль, техніку, коштовності тощо) як забезпечення виконання своїх зобов'язань.

Збитки — втрати, яких зазнає фізична або юридична особа в результаті певних подій, рішень або обставин; можуть мати фінансовий, матеріальний, моральний чи інший характер.

К

Касовий чек — офіційний документ, який підтверджує факт купівлі товару та його оплати і є важливим юридичним доказом у разі потреби обміну, повернення товару або подання гарантії.

Кредитна картка — фінансовий інструмент, що дозволяє позичати гроші в банку чи іншій фінансовій установі для здійснення покупок, оплати послуг чи зняття готівки.

Кредитний договір — юридична угода між кредитором (фінансовою установою чи іншою організацією) і позичальником, яка регулює порядок надання, використання та погашення кредиту.

Кредитний ліміт — максимальна сума кредитних грошей, яку банк чи інша фінансова установа дозволяє клієнту використовувати при оплаті кредитною карткою чи в рамках іншого виду кредиту.

Кредитор — фізична або юридична особа, яка надає кошти, товари, послуги чи інші ресурси в борг позичальнику на визначених умовах.

Л

Ломбард — організація, що надає позики чи кредити під заставу цінних речей, які є власністю позичальника.

М

Мікромедіа — невеликі медіаканали (наприклад, блоги або локальні газети), які пропонують інформацію для обмеженої аудиторії.

Н

Непрямі податки — це податки, які платник не сплачує безпосередньо, бо вони входять до вартості товарів та послуг, як правило, у вигляді надбавки до ціни або тарифу. Прикладом непрямого податку є податок на додану вартість.

О

Оподаткування — процес встановлення, збирання та управління податками, який здійснює держава або місцеві органи влади, для забезпечення своїх функцій.

П

Попит — бажання і спроможність реального чи потенційного споживача придбати товар чи послугу за певною ціною.

Пропозиція — кількість товарів чи послуг, які продавці готові запропонувати споживачам за певною ціною.

Профіцит бюджету — ситуація, коли доходи перевищують витрати.

Прямі податки — податки, які стягуються безпосередньо з доходів, майна або прибутку фізичних чи юридичних осіб. Прикладом прямого податку є податок на доходи фізичних осіб.

Р Резервна валюта — загальноновизнана у світі валюта, що прив'язана до розвиненої економіки та використовується для міжнародних розрахунків.

Роялті — винагорода за використання інтелектуальної власності, наприклад, авторського твору, програмного продукту, торгової марки, винаходу, логотипу тощо.

С Споживач фінансових послуг — особа, яка користується послугами фінансових установ для задоволення своїх потреб у сфері фінансів.

Строковий вклад — депозитний вклад, який розміщують на певний термін, протягом якого вкладені кошти не доступні для зняття.

Ф Фізична особа — юридичний термін на позначення кожного громадянина чи особи, що має цивільні права та обов'язки, передбачені законодавством, і бере участь у правовідносинах.

Фінансова установа — організація, яка надає фінансові послуги, наприклад банк або кредитна спілка.

Фінансовий стан клієнта — загальна характеристика матеріального становища особи, яка враховує її доходи, витрати, заощадження, борги та інші активи і є важливою для банків, кредиторів чи інвесторів.

Фінансові операції — будь-які дії, пов'язані з рухом грошей, активів або інших фінансових ресурсів. Вони є ключовим складником економічної діяльності й охоплюють різні сфери.

Фінансові послуги — послуги, що їх надають фінансові установи, щоб задовольнити потреби клієнтів у сфері управління грошима, кредитування, інвестицій, страхування та інших фінансових операцій.

Ц Ціна завищена — ціна, що значно перевищує рівноважну ціну або обґрунтовану вартість товару чи послуги.

Ціна рівноважна — ціна, за якої попит і пропозиція на товар або послугу збалансовані.

Ч Чистий дохід — сума доходу, що залишається після вирахування всіх витрат, податків та інших обов'язкових платежів і відображає реальний фінансовий результат.

Ш Штрафні санкції за кредитом — фінансові чи інші заходи, які застосовують до позичальника, якщо він порушує умови договору.

Ю Юридична особа — організація, що має самостійний правовий статус і здатність бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків, створюється для досягнення певних цілей (комерційних чи некомерційних) і діє через свої органи управління.

ЗМІСТ

ВСТУП • НАВІЩО ПОТРІБНО БУТИ ПІДПРИЄМЛИВИМИ ТА ФІНАНСОВО ГРАМОТНИМИ

§ 1. Підприємці та підприємливість	4
Пригоди підприємливих новачків	6

РОЗДІЛ 1 • ПРИКЛАДНІ ФІНАНСИ

§ 2. Гроші в житті людини — учора та сьогодні	11
§ 3. Як ми розпоряджаємося грошима	17
§ 4. Фінансова поведінка та ризики	21
§ 5. Я — раціональний споживач	27
§ 6. Держава допомагає мені, я забезпечую державу	31
Пригадай і йди вперед	36

РОЗДІЛ 2 • РОДИННІ ФІНАНСИ

§ 7. Ресурси й наші потреби	38
§ 8. Потреби й наш вибір	43
§ 9. Плануємо доходи й витрати	47
§ 10. Кишенькові гроші — це свобода чи відповідальність?	53
§ 11. Заощадження та депозит	57
§ 12. Накопичувати чи позичати?	62
§ 13. Гроші працюють: інвестиції	67
§ 14. Фінансова безпека та шахрайство	75
Пригадай і йди вперед	82

СЛОВНИК	84
----------------------	-----------

Навчальне видання
СТЕЦЕНКО Ірина Борисівна
АНДРУСИЧ Олексій Олександрович

ПІДПРИЄМНИЦТВО І ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ

Підручник для 8 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

*Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
"Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей"*

Головний редактор *Олексій Андрусич*
Відповідальна за випуск *Катерина Будзинська*
Редакторка *Олеся Сулима*
Літературна редакторка *Галина Кузьменко*
Коректорка *Наталія Пуряєва*
Дизайн *Катерини Будзинської*

У підручнику використано ілюстрації з інтернет-ресурсів *pixabay.com*
та *freepik.com* відповідно до умов стандартної ліцензії.

Формат 70 × 100 ¹/₁₆.

Ум. друк. арк. 7,13 + 0,32 форзац + 0,21 обкл.

Обл.-вид. арк. 5,05 + 0,51 форзац + 0,15 обкл.

Наклад 52 740 пр.

Зам. № 14365.

ТОВ "ВИДАВНИЦТВО "СВІТИЧ"

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 1203 від 21.01.2003 р.

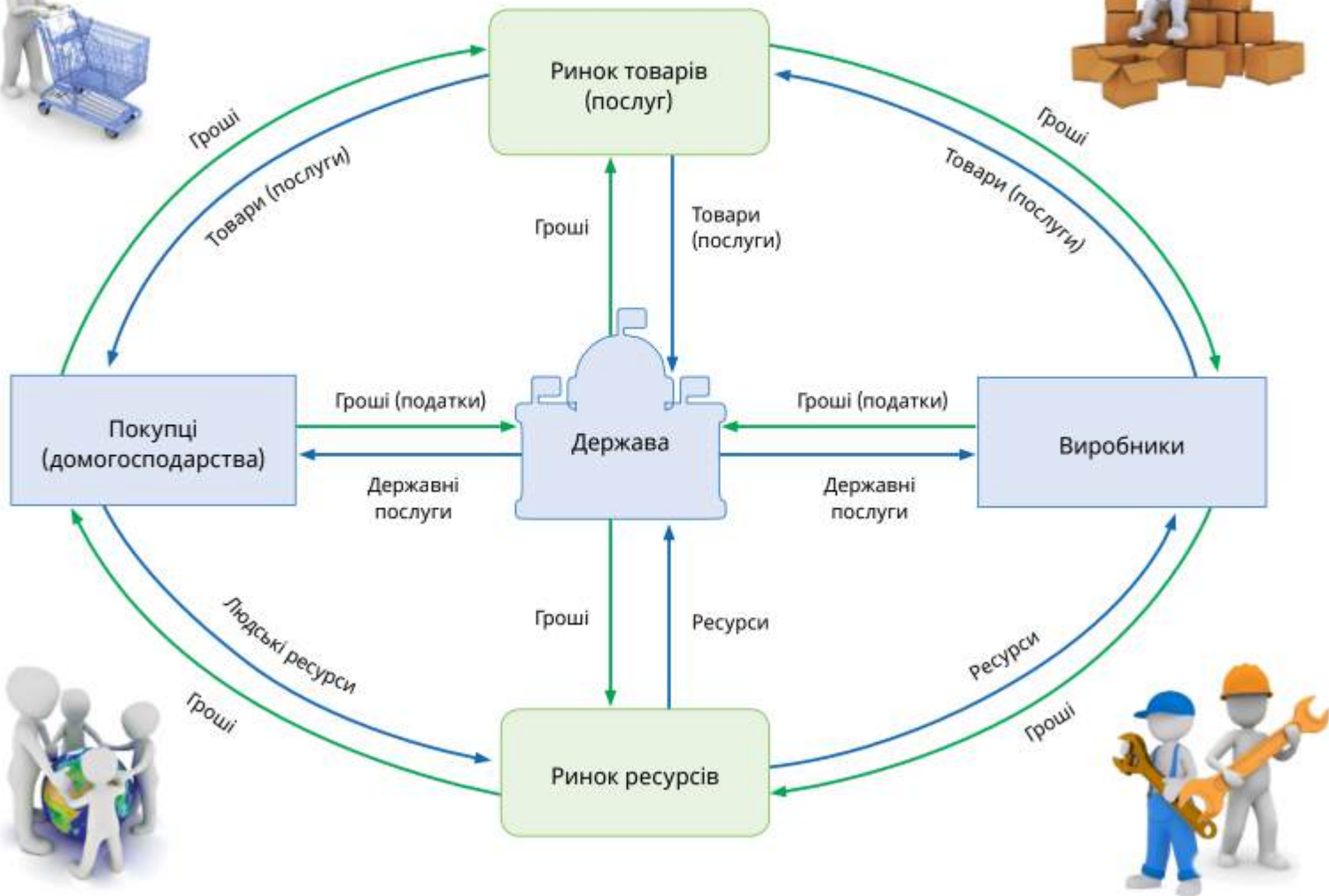
Адреса: вул. В. Винниченка, 7, м. Київ, 04053.

SVITDOVKOLA.ORG

Виготовлено на ТОВ "Поліпрінт", вул. Лугова, 1-а, м. Київ, 04073.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 1250 від 27.02.2003 р.

Дисклеймер (застереження). Будь-яка інформація про особу чи товар, подана в підручнику, не призначена сформулювати або підтримати обізнаність та інтерес користувача підручника до цієї особи чи товару і наведена як ілюстрація з навчальною метою. Усі літературні, образотворчі та фотографічні твори, які частково або повністю подано в підручнику в обсязі, що відповідає визначеній меті, призначені для використання виключно здобувачами освіти та педагогічними працівниками для забезпечення і реалізації освітнього процесу.

Економічний колообіг

Читання фінансових документів

Фіскальний касовий чек

Важливий фінансовий документ, який покупець отримує, коли розраховується за товар або послугу через касу. Він підтверджує продаж товару і містить основну інформацію про покупку. Може бути в паперовому або електронному вигляді. Цей документ потрібно зберігати на випадок повернення чи гарантійної заміни товару.

Інформація про продавця

Сплачена сума і спосіб оплати

Дата придбання

Перелік товарів і ціни

ТОВ "MARKET Лайф" Інтернет-магазин Київська область, Бучанський район, м. Буча, вул. Київська, буд. 4

2.000 x 221.10
11 Асорт. вода питна, 18,9 л
4.000 x 184.70 202.20 А
27 Нап. сік, 1,85 л, Томатний сік 100%, а сік
Бю, грейпф. Бю 418.80 А
Термінал: 2018108
ПРОДАВ
000 5168XXXXXX

Оплата: 681.00 грн
Картка: 681.00 грн
Сума: 681.00
ПДВ А 23% 153.50
ЧЕК № 22.02.2024 17-04-13
QR-код
ФІСКАЛЬНИЙ ЧЕК

Рахунок до сплати

ОСОБОВИЙ РАХУНОК 275XXXX

Рахунок № 0002755XXXX КС - 10XXXX
ТОВ "ІНЖИНІРІНГ ДІМ"
IDAN UA3230529000002600300501XXXX

СДРПОВ 4257XXXX
АТ "ПРИВАТБАНК"

Робоче місце: м. Київ (Підприємство)
Вулиця: 04070, вул. Виноградна, буд. 2/8, кв. 12, п. 8

Розрахунковий період з 01.01.2025 р. до 31.03.2025 р.

Найменування послуги	За місяць	За квартал	Підсумок	Відсоток
275XXXX - Тех. обслуговування домофона	45.00	135.00	135.00	0.00
Переведено коштів за період				0.00
До сплати за квартал				135.00

04070 м. Київ, вул. Жовтень, 5/8 кв. 12, п. 8 - 265-55-32
Принесення коштів за період з 23.02.2025 р.

Платіжна інструкція

Платіжна інструкція

Платник: Інженер Михайло Іванович
Код платника: 20619XXXXX
Фізичний платник: Інженер Михайло Іванович
Рахунок платника: UA4330529000002600300501XXXX
Назначення платежів: послуги платника АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Платя: 12.2024 - 12.2024
Період: 12.2024 - 12.2024
Особливий рахунок: 275XXXX
Призначення платежів: ЗА ДОМОФОННИ ТЕХОБСЛУГОВУВАННЯ КМБ. ВИНШЕВА ВУЛ. Б. 2/8, КВ. 12, ПЕРУБІНТЕР МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ

Отримувач: ТОВ "ІНЖИНІРІНГ ДІМ"
Код отримувача: 4257XXXX
Рахунок отримувача: UA3230529000002600300501XXXX
Назначення платежів: послуги отримувача АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Сума: 135.00
Сума платежів: 135.00
Сума списання: 135.00
Дата списання: 2025.02.23 10:13
Дата проведення: 2025.02.23 10:13

- Інформація про продавця товарів або послуг
- Реквізити для оплати
- Інформація про споживача товарів або послуг
- Дата, до якої потрібно здійснити оплату
- Перелік наданих послуг або товарів
- Сума до сплати
- Інформація про платника
- Призначення платежу
- Дата оплати